

AGNIESZKA BASZKO

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Migawki z życia miasta. Murowana Goślina na fotografiach z lat 20. i 30. XX wieku

Streszczenie. Zbiory ikonograficzne Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w 2021 roku wzbogaciły się o okazały album fotograficzny zawierający na 144 stronach ponad 650 fotografii dotyczących Murowanej Gośliny. Fotografie, głównie z lat 20. i 30. XX wieku, przedstawiają m.in. widoki ogólne miasta, architekturę, pomniki, dokumentują działalność różnych towarzystw (np. Bractwa Strzelców Kurkowych, Towarzystwa Przemysłowego, Związku Inwalidów Wojennych, Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, Klubu Sportowego „Concordia”, Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, Stowarzyszenia Młodych Polek, Towarzystwa Chóru Kościelnego, Stowarzyszenia Muzycznego „Harmonia”) i instytucji (np. magistratu, szkoły powszechnej, urzędu pocztowego) oraz wydarzenia z życia miasta (np. obchody świąt państwowych i religijnych).

Celem artykułu jest omówienie albumu, prezentacja wybranych fotografii i ukazanie na ich podstawie życia społeczności Murowanej Gośliny w dwudziestoleciu międzywojennym. Artykuł skupia się na latach 20. i 30. XX wieku i mieszkańcach narodowości polskiej (przede wszystkim tego okresu i tej społeczności dotyczą fotografie). Omówionych zostało również kilkanaście pocztówek z przełomu XIX i XX wieku oraz kilka fotografii związanych z ludnością niemiecką i żydowską.

Słowa kluczowe: Murowana Goślina, 1918–1939, fotografia, życie społeczne, życie religijne, towarzystwa i organizacje społeczne.

Do zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu został zakupiony w 2021 roku okazały album fotograficzny o wymiarach 33,5 cm wysokości, 43,7 cm szerokości i 7 cm grubości w prostej płóciennej oprawie, z grzbietem łączonym dwoma śrubami. Liczy on 144 strony (z czego 10 jest pustych), na których naklejono łącznie 687 widoków dotyczących wielkopolskiego miasta Murowana Goślina. Na poszczególnych stronach

wklejano różną ich liczbę – od 1 do 9, najczęściej 4 – bezpośrednio na kartę lub najpierw na tekturową podkładkę. Zdecydowaną większość stanowią czarno-białe fotografie różnych formatów, pocztówek jest tylko 20. Nie są one ułożone ani chronologicznie, ani tematycznie. Nierzadko zdarza się, że fotografie związane z jednym wydarzeniem można znaleźć na różnych stronach albumu. Jego niezidentyfikowany twórca starał się większość widoków opatrzyć podpisami. Są one wykonane piórem, rzadziej długopisem lub ołówkiem, przy czym często pod piórem można zauważyć wcześniejszy zapis, naniesiony ołówkiem. Ponadto na niektórych stronach widoczne są ślady po usuniętych lub brakujących zdjęciach. Jednym z ważniejszych zadań podczas opracowywania albumu było chronologiczne i tematyczne uporządkowanie zawartych w nim fotografii. Okazało się, że pocztówki i zaledwie kilkanaście zdjęć nawiązuje do przełomu XIX i XX wieku, a zdecydowana większość fotografii odnosi się do lat 20. i 30. XX stulecia. Przedstawiają one widoki ogólne Murowanej Gośliny, jej architekturę, działalność różnych instytucji i lokalnych towarzystw oraz wydarzenia z życia miasta.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie albumu¹, prezentacja wybranych fotografii i ukazanie życia społeczności Murowanej Gośliny w latach 20. i 30. XX wieku. Tekst jest podzielony na kilka części. Krótko zostały omówione pocztówki, a następnie szerzej zdjęcia według głównych tematów: widoki ogólne i zabudowa miasta, instytucje, obchody świąt państwowych, towarzystwa i organizacje społeczne, życie parafii katolickiej, Niemcy i Żydzi. Bohaterami kart albumu fotograficznego przedstawiającego Murowaną Goślinę z dwudziestolecia międzywojennego są właśnie: gośliński rynek, budynki instytucjonalne i usługowo-przemysłowe, mieszkańcy miasta, członkowie towarzystw, uczestnicy życia państwowego, społecznego i religijnego.

Podstawę źródłową artykułu stanowią fotografie z omawianego albumu. Została ona uzupełniona materiałami archiwalnymi przechowywanymi w Archiwum Państwowym w Poznaniu, przede wszystkim z obszernego zespołu „Akta miasta Murowana Goślina”, oraz źródłami drukowanymi, takimi jak statuty różnych organizacji czy informatory gospodarcze. Kwerenda prasowa została wykonana w „Głosie Powiatu Obornickiego” (wydawanego w Wągrowcu i Rogoźnie w latach 1930–1934), „Gazecie Obornickiej” (z siedzibą redakcji w Obornikach, wydawanej w latach 1936–1939), „Orędowniku Wielkopolskim” (ukazującym się od 1871 do 1938 roku i wydawanym w Poznaniu). Istotne były

---

¹ *Murowana Goślina. Album fotograficzny*, nr inw. 3401615, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Oddział Zbiorów Specjalnych, Pracownia Zbiorów Ikonograficznych.

także „Kurier Poznański” i „Dziennik Poznański” oraz prasa branżowa, np. „Przewodnik Katolicki” czy „Młody Hufiec”. Wykorzystana literatura przedmiotu obejmuje różne opracowania monograficzne, wśród których najważniejsze to *Dzieje Murowanej Gośliny* pod redakcją Mieczysława Brust² oraz publikacja poświęcona historii miasta w II Rzeczypospolitej: *Gośliniaków księga złota* Dariusza Paprockiego³.

Pocztówki

Pocztówki umieszczone w albumie to niewielki, bo liczący zaledwie 20 obiektów, zbiór⁴. Kilkanaście z nich, datowanych na koniec XIX i początek XX wieku, przedstawia Murowaną Goślinę jeszcze z czasów zaboru pruskiego. Są to m.in.: widoki ogólne miasta (wydane przez Izzydora Themala z Poznania i Gustava Kietzmanna z Murowanej Gośliny), panorama charakterystycznych budynków w mieście (na pocztówce wielotematycznej z ok. 1897 roku widać m.in. rynek z ratuszem, kościół katolicki i synagogę), widoki ogólne rynku, jego zabudowa (ratusz, pomniki, otaczające kamienice), a szczególnie dominujący na nim kościół katolicki pw. św. Jakuba Apostoła. Na pocztówkach utrwalane bywały także ważne wydarzenia. W przypadku Murowanej Gośliny do takich należały np. powstanie linii kolejowej Poznań–Wągrowiec w 1905 roku i przy tej okazji budowa dworca, obecność wojsk niemieckich na rynku w trakcie manewrów cesarskich przeprowadzanych w okolicach Poznania w 1907 roku czy zjazd i uroczyste poświęcenie sztandaru Niemieckiego Związku Śpiewaków w 1911 roku. Z kolei na widokówce okolicznościowej utrwalono dumnie pozujących aktorów jednoaktowej sztuki *Wigilia św. Andrzeja* Franciszka Dominika, odegranej w Murowanej Goślinie 18 stycznia 1903 roku. Trzy obiekty z tego zbioru stanowią swoiste preludium do właściwego tematu niniejszego artykułu. Dwa są datowane na lata 20. i 30. XX wieku. Na pocztówce dwuobrazkowej, wydanej w Murowanej Goślinie przez Agnieszkę Cholewicką, właścicielkę sklepu z artykułami piśmienniczymi, została przedstawiona wschodnia

---

² *Dzieje Murowanej Gośliny*, red. M. Brust, Poznań 2006.

³ D. Paprocki, *Gośliniaków księga złota*, współpraca N. Kulse, Murowana Goślina 2004.

⁴ Stanowi on uzupełnienie kolekcji ponad 50 pocztówek z Murowaną Gośliną znajdujących się w zbiorach ikonograficznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Więcej o widokówkach poświęconych miastu zob. *Murowana Goślina na dawnych widokówkach*, oprac. M. Sterczała, Murowana Goślina 2003; *Murowana Goślina i okolice na dawnych widokówkach*, oprac. M. Sterczała, Murowana Goślina 2014.

pierzeja rynku z ratuszem, figurami św. Wawrzyńca i Jana Nepomucena oraz kościół katolicki z murem i dzwonnica. Na kolejnej widać zabudowania tartaku przedsiębiorstwa „Jende i Pędziński”. Ostatnia to portret ks. Piotra Adamka z ok. 1911 roku, z początków jego drogi kapłańskiej, kiedy rezydował w kościele pw. Najświętszej Krwi Pana Jezusa w Poznaniu, na długo przed objęciem probostwa w Murowanej Goślinie (w 1926 roku).

Widoki ogólne i zabudowa miasta

W albumie znajduje się kilka fotografii z widokami ogólnymi miasta. Jednym z nich jest panorama Murowanej Gośliny z zachodu (il. 1), złożona z trzech fotografii, datowana na 1930 rok. W tle widać gęstą zabudowę śródmieścia, na pierwszym planie budynki ulicy Spokojnej, a z prawej strony młyn wodny ze stawem i budynki dawnej gorzelnii.

Il. 1. Panorama Murowanej Gośliny z zachodu

Źródło: *Murowana Goślina. Album fotograficzny*, nr inw. 3401615, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Oddział Zbiorów Specjalnych, Pracownia Zbiorów Ikonograficznych (wszystkie fotografie zamieszczone w artykule pochodzą z tego albumu).

Murowana Goślina z czasów II Rzeczypospolitej, administracyjnie należąca do powiatu obornickiego, nie była dużym miastem. Jej obszar wynosił 1050 ha, a o ewentualnych kierunkach rozbudowy miasta decydowały w dużym stopniu tory kolejowe biegnące od wschodu oraz drogi wylotowe przecinające miasto, prowadzące do Poznania, Obornik, Rogoźna i Wągrowca⁵. Dwie główne ulice, Poznańska i Rogozińska, przebiegały z południa na północ, kilka mniejszych z zachodu na wschód, a sercem miasta był bez wątpienia rozległy plac – Rynek (obecnie plac Powstańców Wielkopolskich). Przy nim zlokalizowane były ratusz, probostwo, ważniejsze sklepy, w jego okolicach działały zakłady rzemieślnicze i usługowe, hotele, restauracje, sale spotkań itp. Dominującym obiektem

⁵ *Dzieje Murowanej...*, s. 185, 187.

na nim był kościół katolicki (il. 2) pw. św. Jakuba Apostoła, który wraz z towarzyszącą mu murowaną dzwonnica ogrodzony był murem z prowadzącymi do niego dwoma bramami. W albumie znalazło się wiele zdjęć z gmachem kościoła widocznym albo na pierwszym planie, albo nieco w tle oraz kilka ukazujących jego wnętrze. Na tych ostatnich wiadać ołtarz główny z obrazem siedzącego na tronie św. Jakuba i rzeźbami św. św. Piotra i Pawła oraz ołtarze boczne, w tym lewy z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem w srebrnej sukience⁶.

Il. 2. Rynek z figurą św. Jana Nepomucena oraz kościołem katolickim z dzwonnica i murem otaczającym świątynię

Na początku okupacji hitlerowskiej rozebrano mur okalający kościół oraz dzwonnica. Zniszczono także trzy stojące na rynku pomniki z figurami św. Jana Nepomucena, św. Wawrzyńca i Matki Boskiej z Dzieciątkiem⁷ (il. 3, 3a, 3b).

Władze miasta dbały o jego reprezentacyjny plac, co dokumentują zdjęcia prezentujące m.in. ścinanie starych lip po wschodniej stronie rynku w 1931 roku, przebrukowanie jego nawierzchni w 1936 roku czy

⁶ Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. 5: Województwo poznańskie, z. 15: Powiat obornicki, Warszawa 1965, s. 5–6.

⁷ Dzieje Murowanej..., s. 243–244.

Il. 3, 3a, 3b. Pomniki z figurami św. Jana Nepomucena, św. Wawrzyńca i Matki Boskiej z Dzieciątkiem zdobiące gośliński rynek do 1939 roku

sadzenie drzewek i wytyczanie alejek dwa lata później. Liczne w albumie są fotografie budynków wokół rynku (np. ratusza, hotelu Hieronima Żurka), przy ulicy Rogozińskiej i ulicy Poznańskiej (il. 4), przy drogach wylotowych z miasta oraz gmachów dworca, dawnej poczty i nieczynnej gazowni. Na kliszy fotograficznej utrwalono także ulice i budynki położone nieco dalej od centrum, na obrzeżach. Ukazują one mniej reprezentacyjną stronę miasta – ubogie chaty oraz nieczynną gorzelnię, którą miasto zakupiło na cele mieszkaniowe dla biednych i bezdomnych. Nazywano ją potocznie „Argentyną”⁸. W mieście konieczne były naprawy infrastruktury, np. remont mostu przy drodze do Mściszewa przeprowadzony we wrześniu 1932 roku⁹, oraz świadczenie mieszkańcom różnych usług komunalnych, w tym podłączenie do kanalizacji kolejnych rejonów miasta (w czerwcu 1934 roku kanalizacji doczekał się tzw. Zawiniec, czyli okolica leżąca za gazownią). Przedsięwzięcia te dokumentuje kilkanaście zdjęć, na których widać postępy prac i sprawującego nad nimi pieczę drogomistrza ze Studzieńca o nazwisku Poznań.

Murowana Goślina, miasto o średniowiecznej metryce, leży w ciekawej krajobrazowo okolicy, nad rzeką Goślinką, wśród lasów i jezior. Burmistrz Julian Lewandowski, udzielając w 1934 roku wywiadu poznańskim dziennikarzom, zachwalał jego uroki:

⁸ Ibidem, s. 188.

⁹ Do Wydziału Powiatowego w Obornikach, *Murowana Goślina, dnia 10 września 1932 r.*, Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta miasta Murowana Goślina (dalej: APP AmMG), Budowa ulic i dróg, sygn. 4632/66, nlb.

miasto położone jest [...] w ślicznej pagórkowatej okolicy, w pobliżu Poznania, stanowi wymarzoną miejscowość letniskową i wycieczkową. [...] W pobliżu miasta znajdują się również liczne jeziora, położone przeważnie w lasach, co potęguje urok i piękno krajobrazu. Miasteczko położone pośrodku tych skarbów przyrody ma idealne warunki rozwoju¹⁰.

Przyrodnicze piękno okolic miasta widoczne jest na kilkudziesięciu fotografiach zawartych w albumie, przedstawiających pola, łąki, lasy, mieszkańców wypoczywających nad niedalekim Jeziorem Miejskim (zwanym też Obywatelskim), spędzających czas wolny nad rzeką Trojanką, okolicznymi strumykami i stawami czy korzystających z uroków zimy. Właśnie wśród tych zdjęć znajduje się jedno, którego autora udało się zidentyfikować dzięki temu, że przedrukowano je w numerze 31 „Ilustracji Polskiej” z 1932 roku¹¹. Prezentuje ono sosny i łódkę z ludźmi skąpane w zachodzącym słońcu nad Jeziorem Obywatelskim (il. 5). Autorem tego artystycznego ujęcia był Stefan Klainert, urodzony w Murowanej Goślinie starszy brat kupca i społecznika – Kazimierza Klainerta, powstaniec wielkopolski i żołnierz 1. Pułku Ułanów Wielkopolskich¹².

Wśród fotografii ukazujących pejzaż wokół Murowanej Gośliny jest jedna szczególnie – widać na niej stojącego mężczyznę, wijącą się rzeczkę w tle, drzewa, niewielkie wzniesienia i naniesiony długopisem krzyżyk. Odsyła on do tragicznej historii. Analizując zawartość wielkopolskiej prasy dwudziestolecia międzywojennego, można odnieść wrażenie, że albo Murowana Goślina nie wzbudzała specjalnego zainteresowania w ówczesnych mediach, albo nie miała dobrego korespondenta czy reportera wśród mieszkańców, który przekazywałby gazetom, co dzieje się w jego mieście. Informacje o wydarzeniach z życia miasteczka pojawiały

---

¹⁰ M. Ziemiński, T. Piechocki, *Wszere i wzdłuż ziemi wielkopolskiej*, t. 1, Poznań 1934, s. 68.

¹¹ *Nad jeziorem Obywatelskim w Murowanej Goślinie koło Poznania*, „Ilustracja Polska” 1932, nr 31, s. 7.

¹² Stefan Klainert (1897–1976) był też twórcą i pierwszym prezesem Towarzystwa byłych Żołnierzy 1. Pułku Ułanów Wielkopolskich, mieszkał w Poznaniu. Zob. *Zarys historii powstania Towarzystwa b. Żołnierzy 1. Pułku Ułanów Wielkopolskich (15. Pułku Ułanów Poznańskich) oraz Lista członków Towarzystwa*, oprac. T. Jeziorowski, Poznań 2000, s. 7, 56. Niewiele wiadomo o Stefanie Klainercie jako fotografie, ale zachowało się wspomnienie o nim, w którym trafić można na fragment: „Mój tata [Jerzy Andrzej Sokołowski – A.B.] opowiadał, że jak odwiedzał ciotkę [Marię – A.B.] i jej męża [Stefana Klainerta – A.B.] w Poznaniu, zachwycał się jego unikalnymi kolekcjami – starych aparatów fotograficznych i niezwykłą kolekcją numizmatów”. J. Sokołowska-Gwizdzka, *Zapomniane medale*, <https://www.cultureave.com/zapomniane-medale/> [dostęp: 24.08.2022].

Il. 4. Zabudowania przy ulicy Poznańskiej, widoczny m.in. sztyl zakładu rzeźnickiego Rafała Sulikowskiego oraz sklepu konfekcyjnego („Skład bławatów”), przed którym stoi jego właściciel – Kazimierz Klainert

Il. 5. Wieczór nad Jeziorem Miejskim (Obywatelskim), ok. 1932 roku. Fot. Stefan Klainert

się od czasu do czasu w prasie lokalnej – „Głosie Powiatu Obornickiego” i „Gazecie Obornickiej”, sporadycznie w wydawanym w Poznaniu „Orędowniku Wielkopolskim” i rzadko w poznańskich dziennikach, takich jak „Kurier Poznański” czy „Dziennik Poznański”. W połowie lipca 1933 roku miało jednak miejsce zdarzenie, które sprawiło, że Murowana Goślina zagościła nie w rubryce „Z okolicy” czy „Z Wielkopolski”, ale trafiła na pierwsze strony gazet, których nagłówki zawiadamiały: „Tragiczna śmierć dwóch lotników poznańskich pod Murowaną Gośliną”¹³. Otóż późnym wieczorem w czwartek 13 lipca 1933 roku dwaj młodzi oficerowie 3. pułku lotniczego z Poznania, porucznik pilot Stefan Wierusz i podporucznik obserwator Zygmunt Orłowski¹⁴, brali udział w nocnych ćwiczeniach lotniczych „polegających na tropieniu samolotów za pomocą reflektorów z ziemi”¹⁵. Feralnego wieczoru treningi te odbywały się „na północny zachód od Poznania w promieniu nad Murowaną Gośliną”¹⁶. Jak donosił reporter „Kurier Poznański”: „Około godz. 11 ćwiczenia zostały nagle przerwane, a do obserwujących je z ciekawością mieszkańców Murow. Goślina dotarła wstrząsająca wiadomość o tyle co zaszłej w niewielkiej od miasta odległości katastrofie samolotowej”¹⁷. W trakcie dochodzenia przyczyn wypadku ustalono, że lotnicy, „oślepieni blaskiem kilku reflektorów, stracili panowanie nad maszyną i z wysokości 1000 metrów runęli na ziemię”¹⁸. Samolot „roztrzaskał się niemal na drzazgi”, pod jego szczątkami „znaleziono dających jeszcze słabe odznaki życia” Wierusza i Orłowskiego, ale przybyli na miejsce „w chwilę po wypadku lekarze z Mur. Gośliny pp. dr Krzyżanowski i dr Motylewski” stwierdzili „już tylko śmierć obu lotników wskutek ogólnych obrażeń wewnętrznych i zewnętrznych”¹⁹. Jak pisano w „Orędowniku Wielkopolskim”: „Wieść o tragicznym wypadku rozniosła się szybko po mieście

¹³ „Kurier Poznański” (dalej: KP) 1933, nr 319, s. 1.

¹⁴ Biogramy Stefana Wierusza (1900–1933) i Zygmunta Orłowskiego (1906–1933) – zob. *Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa*, red. M. Romeyko, Warszawa 1933, s. 381.

¹⁵ *Dramat lotniczy na podniebnym szlaku*, „Nowy Kurier” 1933, nr 161, s. 9.

¹⁶ *Tragiczna śmierć dwóch lotników poznańskich pod Murowaną Gośliną*, KP 1933, nr 319, s. 1.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *3 p. lotniczy okryty żałobą*, „Dziennik Poznański” (dalej: DP) 1933, nr 161, s. 6. Ćwiczebny lot nocny odbywał się na samolocie Potez XXV, a przyczyną wypadku były błędy obsługi – zob. A. Popiel, *Wypadki śmiertelne w lotnictwie polskim 1918–1939*, Chmielów 2014, s. 210.

¹⁹ *Samolot roztrzaskał się na drzazgi podczas ćwiczeń nocnych*, „Orędownik Wielkopolski” 1933, nr 161, s. 4.

Il. 6. Pejzaż w pobliżu miasta. Krzyżykiem zaznaczono miejsce katastrofy lotniczej z lipca 1933 roku, w której zginęli dwaj poznańscy oficerowie – Stefan Wierusz i Zygmunt Orłowski

i wywołała wstrząsające wrażenie²⁰. Pamięć o tym wydarzeniu, które przyniosło (nawet jeśli niechciany) rozgłos miastu, jeszcze długo z pewnością była żywa wśród mieszkańców. Jej potwierdzeniem jest zdjęcie w albumie, na którym krzyżykiem zaznaczono miejsce śmiertelnego wypadku (il. 6).

Instytucje w mieście

Władze miasta

W akcji ratowniczej podczas wypadku lotników brał udział dr Stefan Motylewski, który w 1934 roku został burmistrzem Murowanej Gośliny. Pierwszym z piastujących ten urząd był Wiktor Węclewski, krótko, bo zaledwie rok (1919–1920). Jego następcą, Marcelem Ratajczak (il. 7), na stanowisku utrzymał się znacznie dłużej – od grudnia 1920 do lutego 1933 roku, ale z kilkuletnią przerwą, ponieważ w trakcie swojej kadencji, od maja 1927 do połowy 1930 roku, został przez wojewodę poznańskiego odsunięty od

²⁰ Ibidem.

Il. 7. Marcelel Ratajczak (1889–1983),
burmistrz Murowanej Gośliny
w latach 1920–1927 i 1930–1933

Il. 8. Członkowie Rady Miejskiej za kadencji burmistrza Juliana Lewandowskiego
w latach 1933–1934. Stoją od lewej: Stanisław Glaziński, Jan Tomalka, Szczepan Kru-
szyński, Julian Osiniński. Siedzą od lewej: Józef Kosmowski, Julian Lewandowski,
Franciszek Bazyli

sprawowania urzędu pod zarzutem niewypełnienia obowiązków służbowych oraz nadużyć finansowych²¹. Po trzech latach batalii sądowej, jak donosił „Kurier Poznański”, doczekał się rehabilitacji, „zupełnego zadośćuczynienia za wyrządzoną mu krzywdę moralną i materialną” i wrócił do magistratu²². Po nim wojewoda wskazał jako burmistrza komisarycznego emerytowanego wojskowego, kapitana Juliana Lewandowskiego (il. 8). W końcu zorganizowane w połowie 1934 roku wybory wygrał wspomniany już dr Stefan Motylewski, lekarz wojskowy w stopniu porucznika rezerwy, rządzący Murowaną Gośliną do wybuchu II wojny światowej²³.

Ośrodek Zdrowia

Poza Stefanem Motylewskim pomocy rannym pilotom próbował udzielić dr Antoni Krzyżanowski, kierownik Ośrodka Zdrowia, istniejącego w Murowanej Goślinie od 1930 roku. W marcu 1928 roku Powiatowa Kasa Chorych w Obornikach, „mając na uwadze ogólnie panującą tendencję w szerzeniu higieny społecznej i zapobiegawczej oraz to, że władze państwowe wywierają nacisk na samorządy wszelkiego rodzaju w tym kierunku, aby te jak najszerzej zajęły się zakładaniem Stacji Sanitarnych, ośrodków zdrowia, jako też oddzielnych poradni”, i wiedząc, że „Murowana Goślina nie posiada dotychczas żadnej z tych niezbędnych instytucji”, zaproponowała miastu, że wydzierżawi od niego budynek poszpitalny, przeprowadzi tam remont i założy w nim stację sanitarną oraz poradnię dla matek i dzieci²⁴. Skutkiem porozumienia miasta z Powiatową Kasą Chorych było uruchomienie dwa lata później w dawnym gmachu poszpitalnym²⁵ przy ulicy Zamkowej (obecnie Kochanowskiego) Ośrodka Zdrowia, dzierżawionego przez miasto, a zarządzanego przez obornicką Kasę Chorych²⁶. Ośrodek działał już od maja 1930 roku,

²¹ *Przeciwko burmistrzowi miasta Murowanej Gośliny...*, Poznań, dnia 19 maja 1927 r., APP AmMG, Wybory członków Magistratu, sygn. 4632/31, nlb.

²² *Z Wielkopolski. Murowana Goślina (Rehabilitacja burmistrza)*, KP 1930, nr 376, s. 7. Zob. też: *Murowana Goślina. (Burzliwe posiedzenie Rady Miejskiej i rehabilitacja burmistrza Ratajczaka)*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 4, s. [3].

²³ Szerzej zob. *Władze miejskie*, w: *Dzieje Murowanej...*, s. 178–182.

²⁴ *Powiatowa Kasa Chorych w Obornikach do Magistratu m. Murowanej Gośliny, Oborniki, dnia 30 marca 1928 r.*, APP AmMG, Sprawy szpitala i ośrodka zdrowia, sygn. 4632/175, nlb.

²⁵ Mowa tu o budynku szpitala, który do 1918 roku był prowadzony przez zakon kawalerów św. Jana. *Dzieje Murowanej...*, s. 176.

²⁶ *Umowa wydzierżawienia Powiatowej Kasie Chorych w Obornikach budynku poszpitalnego przy ul. Zamkowej Nr. 51 na Ośrodek Zdrowia, Murowana Goślina, dnia 31 marca 1930 r.*, APP AmMG, Sprawy szpitala i ośrodka zdrowia, sygn. 4632/175, nlb.

ale jego uroczyste poświęcenie odkładano w czasie, ostatecznie doszło do niego 23 sierpnia tego roku. Wydarzenie to uwieczniono na fotografii²⁷ (il. 9). Jak skrętnie odnotowano w dokumentach, towarzyszył mu poczęstunek dla 36 zaproszonych gości²⁸. Wśród nich znaleźli się lokalni urzędnicy (dyrektor Ubezpieczalni Krajowej w Poznaniu Bolesław Wybieralski, dyrektor Okręgowego Urzędu Ubezpieczeń w Poznaniu Karol Barański, wójt gminy Józef Szulczewski, starosta obornicki Jan Kozłowski), przedstawiciele władz miejskich (m.in. burmistrz Marceli Ratajczak, członkowie Rady Miejskiej Józef Kosmowski i Mikołaj Halamski) oraz

Il. 9. Uroczyste poświęcenie Ośrodka Zdrowia, 23 sierpnia 1930 roku. Pierwszy od lewej siedzi Bolesław Wybieralski, trzeci – ks. Piotr Adamek

²⁷ Jej reprodukcję umieszczono w „Ilustracji Poznańskiej i Nowinach Sportowych” 1930, nr 36, s. 6.

²⁸ *Poświęcenie Ośrodka Zdrowia odbyło się...*, Murowana Goślina, 25.8.1930 r., APP AmMG, Sprawy szpitala i ośrodka zdrowia, sygn. 4632/175, nlb.

ważni mieszkańcy Murowanej Gośliny (m.in. lekarz Antoni Krzyżanowski, ks. Piotr Adamek, aptekarz Jan Rogala, lekarka Stefania Rogala, kierownik szkoły Edmund Dierl).

Urząd Pocztaowo-Telegraficzny

Ważną dla mieszkańców instytucją państwową była poczta. Początkowo jej siedziba mieściła się u zbiegu ówczesnych ulic Poznańskiej i Półwiejskiej (obecnie Wojska Polskiego), w gmachu dawnej niemieckiej poczty cesarskiej. To właśnie przy tym budynku wykonano w marcu 1934 roku dwa zdjęcia grupowe, znajdujące się w omawianym albumie, na których utrwalono pożegnanie naczelnika Kazimierza Benenowskiego, przechodzącego na emeryturę. W 1936 roku Urząd Pocztaowo-Telegraficzny przeniesiono do nowego budynku, własności miejscowego przedsiębiorcy Jana Bajera, przy ulicy Rogozińskiej, co uwieczniono na trzech fotografiach w albumie – jedną przed budynkiem, dwoma we wnętrzu (il. 10), które miały „bardzo wysoki standard”²⁹. Gmach ten został zniszczony w 1945 roku.

Il. 10. Okienka obsługi w pomieszczeniach nowego Urzędu Pocztaowo-Telegraficznego, 1936 rok

²⁹ D. Paprocki, *Gośliniaków księga...*, s. 14–15.

Publiczna Szkoła Powszechna

Istotnym miejscem na mapie Murowanej Gośliny był budynek szkoły przy ulicy Szkolnej. Działały w nim Publiczna Szkoła Powszechna (trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania, w której nauka trwała siedem lat) i Szkoła Doksztalcząca (zawodowa). Kierownikiem w latach 1920–1931 był Edmund Dierl, po nim, do 1939 roku, Franciszek Bazyli³⁰. W albumie zachowało się kilkadziesiąt zdjęć obrazujących życie polskiej szkoły³¹ z lat 30. XX wieku³², m.in. poranny apel i gimnastykę na boisku, obchody świąt takich jak Dzień Dziecka z 1931 i 1934 roku oraz Święta Lasu z 1934 roku, ponadto udział dzieci szkolnych w akcji na rzecz Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, a także wystawę prac terminator-skich. Tak zwany Tydzień Dziecka był organizowany pod protektoratem państwa przez Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem, który m.in. ustalał hasła obchodów i przygotowywał propozycje programów. Przykładowo w 1933 roku hasło Tygodnia Dzieci brzmiało: „Chcemy dla dzieci kolonii letnich”, a organizatorom Święta Dziecka zalecano, by zapewnić w tym dniu „pochody, zabawy, imprezy itp. dla dostarczenia dzieciom zabawy i przyjemności możliwie na otwartym powietrzu”³³. W skład powołanego w Murowanej Goślinie Komitetu Tygodnia Dziecka weszli prezesi wszystkich miejscowych towarzystw i organizacji, proboszcz i kierownik szkoły. Od 22 do 27 maja 1933 roku urządzano dla dzieci szkolnych wycieczki do lasów i nad jezioro, 28 maja rano została odprawiona msza święta, następnie zorganizowano pochód dzieci przez miasto (z parku miejskiego ulicami Poznańską, Rynek, Rogozińską i Szkolną do szkoły), wreszcie podwieczorek i zabawy dla dzieci na dziedzińcu szkolnym, urozmaicone koncertem orkiestry „Harmonia” i pokazem ćwiczeń sportowych Stowarzyszenia Młodych Polek³⁴. Podobnie obchodzono Dni Dziecka

---

³⁰ Więcej o szkole zob. *Dzieje Murowanej...*, s. 216–218; D. Paprocki, *Gośliniaków księga...*, s. 15–16.

³¹ Poza szkołą polską działały także odrębne placówki dla dzieci narodowości niemieckiej i żydowskiej. Zob. *Dzieje Murowanej...*, s. 218–220.

³² Warto odnotować, że w albumie znajduje się ponadto siedem zdjęć grupowych z lat 1906–1910, przedstawiających uczniów wraz z nauczycielami ówczesnej szkoły symultannej, wspólnej dla dzieci wszystkich trzech wyznań (katolickiego, protestanckiego, żydowskiego) z Murowanej Gośliny.

³³ *Do Panów Burmistrzów i Wójtów w powiecie, Oborniki, dnia 11 kwietnia 1933 r.; Do Panów Burmistrzów i Wójtów w powiecie, Oborniki, dnia 1 maja 1933 r.; Proponowany poszczególnym Komitetom Program Tygodnia Dziecka w 1933 roku, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości krajowe, sygn. 4632/16, nlb.*

³⁴ *Do Pana Starosty Powiatowego w Obornikach, Murowana Goślina, dnia 20 maja 1933 r.; Zaproszenie. Komitet obchodu „Dnia Matki” i „Święta Dziecka” w Murowanej*

w innych latach, co potwierdzają zdjęcia z albumu. Te podpisane jako „Dzień Dziecka 1931” (il. 11) uchwyciły dzieci w trakcie zabawy w lesie i siedzące na polanie (zabawa odbyła się wówczas w parku leżącym tuż obok Murowanej Gośliny, w Przebędowie)³⁵, te z 1936 roku ukazują pochód przez miasto (zabawę zorganizowano wówczas 21 czerwca i „mimo burzy dzieci w towarzystwie rodziców i p.p. nauczycieli spędziły miłe chwile”³⁶). Z kolei 28 kwietnia 1934 roku szkoły z Murowanej Gośliny i okolic, przy wsparciu Nadleśnictwa Państwowego Zielonka, urządziły tzw. Święto Lasu³⁷. W programie znalazły się: nabożeństwo, pochód do lasu w Rakowni, przemówienia okolicznościowe, śpiewy, sadzenie

Il. 11. Dzień Dziecka, 1931 rok

Goślinie..., APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości krajowe, sygn. 4632/16, nlb.

³⁵ *Murowana Goślina. Tydzień Dziecka*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 68, s. [4].

³⁶ *Murowana Goślina. („Dzień Dziecka”)*, „Gazeta Obornicka” 1936, nr 3, s. [3].

³⁷ Była to uroczystość ogólnopolska, zainicjowana przez Związek Zawodowy Leśników Rzeczypospolitej Polskiej. Dzień Święta Lasu miał „na celu budzenie kultury dla lasu i zieleni wśród najszerzych sfer ludności oraz uświadamianie jej o konieczności szanowania tych ośrodków zdrowia i piękna przyrody”. *Święto lasu*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1934, nr 65, s. [2].

drzew i wycieczki po lesie³⁸. To wydarzenie zostało upamiętnione na trzech fotografiach.

W 1931 roku, jak wskazują podpisy w albumie, wykonano całą serię zdjęć grupowych nauczycieli z uczniami. Spośród grona nauczycielskiego na fotografiach znaleźli się m.in.: kierownik Edmund Dierl, Janina Hirsberg, Helena Jamroży, Mieczysław Karaśkiewicz, Maria Kułakowska, Aleksander Ostapiuk, Helena Piwońska, Leon Ratajczak i Bogumiła Szulczewska.

Obchody świąt państwowych

Nauczyciele wraz z uczniami uczestniczyli w większości obchodów świąt państwowych organizowanych w mieście, dziedziniec szkolny był bowiem miejscem, gdzie uroczystości te się rozpoczynały. To tu gromadzili się członkowie różnych towarzystw ze sztandarami, formowali pochód i maszerowali na nabożeństwo do kościoła parafialnego. Po mszy wraz z mieszkańcami zbierali się na rynku i w pochodzie zmierzali na uroczyste akademie czy zabawy do sal miejskich lub ogrodów. Formowanie się pochodu na dziedzińcu szkolnym uchwycono na dwóch fotografiach wykonanych przy okazji obchodów 12. rocznicy powstania wielkopolskiego 28 grudnia 1930 roku. Widać na nich członków towarzystw ze sztandarami i stojącego na ich czele proboszcza, ks. Piotra Adamka.

Co roku w mieście obchodzono rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja. Władze państwowe przykładały do tego święta dużą wagę. W 1925 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zwracało uwagę, że „dotychczasowy sposób obchodzenia święta narodowego 3. Maja uległ ma radykalnej zmianie. Bezduśne konwencjonalne pochody ustąpić mają miejsca uroczystościom ludowym, mającym wykazać państwową siłę, tężyznę i jedność narodową. Obok więc rewii wojskowych [...] odbywać się mają specjalne konkursy artystyczne, robotnicze i rzemieślnicze, zawody sportowe”³⁹. Władze Murowanej Gośliny starały się sprostać wymogom stawianym przez ministerstwo, organizując pochód przez miasto, akademię z przemowami burmistrza i starosty obornickiego oraz

³⁸ J.W. Pan Halarzdziński, inspektor szkol. w Obornikach, Murowana Goślina – Zielonka, kwiecień 1934 r.; Sprawozdanie roczne za rok szkolny 1933–34... z dnia 28.6.1934 r., APP, Inspektorat Szkolny w Obornikach, Akta dotyczące szkoły Murowana Goślina 1, sygn. 4716/84, nlb.

³⁹ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. W sprawie obchodu 3. Maja, Warszawa, dnia 20. kwietnia 1925, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

zabawę taneczną⁴⁰. Zachowała się fotografia datowana na 3 maja 1930 roku, ukazująca tłum ludzi na rynku przy kościele – na czele pochodu udającego się po nabożeństwie na akademię można zauważyć orkiestrę Stowarzyszenia „Harmonia”, za nią miejscowych oficjeli, dalej towarzystwa ze sztandarami, a wokół mieszkańców miasta (il. 12). W 1933 roku już w marcu ukonstytuował się komitet obchodów majowego święta. Tradycyjny program, obejmujący zbiórkę na placu szkolnym, mszę świętą, przemarsz na salę Józefa Bajera i akademię, został wzbogacony o zawody sportowe i rajd rowerowy dookoła powiatu obornickiego⁴¹. Wszystko było znakomicie zorganizowane, a porządek pochodu – dokładnie ustalony. Na czele maszerowały dzieci szkolne, za nimi orkiestra, dalej władze i delegaci władz powiatowych oraz towarzystwa w następującej kolejności: Bractwo Strzelców Kurkowych, Towarzystwo Inwalidów, Związek Rezerwistów, Przysposobienie Wojskowe i Hufiec Szkolny, Straż Ogniowa, Kolejowe Przysposobienie Wojskowe, Związek Powstańców i Wojaków, Towarzystwo Przemysłowe, Towarzystwo Robotników Katolickich, Towarzystwo Kobiet Katolickich i Towarzystwo Młodych Polek, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, wreszcie chór kościelny⁴². Przemarsz pochodu dokumentuje siedem fotografii, z czego cztery zrobiono na ulicy Poznańskiej, utrwalając m.in. Braci Kurkowych i Towarzystwo Młodych Polek na tle zakładu „Piekarnia parowa Józef Kosmowski”.

Można domniemywać, że przy tej właśnie piekarni fotograf stawał dość często, kiedy dokumentował odbywające się z różnych okazji pochody – na drugim planie wielu zdjęć widoczne są budynki leżące po drugiej stronie ulicy Poznańskiej, mniej więcej naprzeciwko piekarni, a na nich szyldy świadczonych usług (np. Spółdzielni Spożywców „Zgoda”, restauracji, sklepu konfekcyjnego Kazimierza Klainerta). Tak mogło być 15 sierpnia 1930 roku, gdy obchodzono Święto Cudu nad Wisłą (il. 13) i dwa lata później, 11 listopada 1932 roku, podczas rocznicy zawieszenia broni po wojnie 1914–1918. Dziesięciolecie Cudu nad Wisłą było ważnym wydarzeniem w Wielkopolsce. Dziennik „Kurier Poznański”

⁴⁰ *Do Starostwa w Obornikach, Mur. Goślina, dnia 5 maja 1925, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.*

⁴¹ *Protokół, Mur. Goślina, dnia 29 marca 1933 r.; Protokół, Mur. Goślina, dnia 4 kwietnia 1933 r.; Zaproszenie; Do wszystkich plutonów V Komp. 5 pułku Rezerw. Rz. P., Murowana Goślina, dnia 14 kwietnia 1933 r., APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.; Sprawozdanie z odbytych zawodów lekkoatletycznych w dniu 3-go maja 1933 r., APP AmMG, Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe, sygn. 4632/238, nlb.*

⁴² *Protokół odbytego zebrania Komitetu obchodu 3 Maja w dniu 26 kwietnia 1933 r., APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.*

Il. 12. Obchody święta uchwalenia Konstytucji 3 maja, 1930 rok

przez wiele dni dostarczał obfitych relacji o jego obchodach nie tylko ze stolicy regionu, ale i z wielu mniejszych miejscowości⁴³. W Murowanej Goślinie już 14 sierpnia odbył się wieczorem capstrzyk z orkiestrą przez miasto, na którego zakończenie wójt Józef Szulczewski wygłosił okolicznościowy referat, a publiczność odśpiewała *Rotę*. Właściwe uroczystości miały miejsce w piątek 15 sierpnia. Burmistrz Marcei Ratajczak w sprawozdaniu dla starosty obornickiego opisał ich przebieg następująco: „godz. 9.15 zbiórka wszystkich miejscowych towarzystw ze sztandarami na dziedzińcu szkolnym, skąd wyruszono pochodem na uroczyste nabożeństwo. Po nabożeństwie wyruszył pochód na salę p. Bajera, gdzie odbyła się akademie [...]. W godzinach popołudniowych urządziło Bractwo Strzelców Kurkowych premiowe strzelanie, a wieczorem publiczną zabawę taneczną”⁴⁴. Klasyczny był też program akademii: „a) orkiestra odegrała hymn narodowy, b) zagajenie przez Władysława Osińskiego, c) śpiew

⁴³ Zob. np. *Wspaniałe manifestacje w dziesiątą rocznicę „Cudu Wisły”. Obchód w Poznaniu*, KP 1930, nr 374, s. 5–6; *Dziesięciolecie „Cudu Wisły”. Wspaniałe uroczystości w Wielkopolsce*, KP 1930, nr 376, s. 5; *Granowo, pow. Grodziski (Cud nad Wisłą)*; *Rydzyzna (Cud nad Wisłą)*; *Czarnków (Manifestacja)*, KP 1930, nr 382, s. 7; *Dziesięciolecie „Cudu Wisły” i manifestacje przeciw zakusom Niemiec*, KP 1930, nr 384, s. 9.

⁴⁴ *Obchód 10-lecia „Cudu nad Wisłą”, Do Pana Starosty Powiatowego w Obornikach, Mur. Goślina, dnia 16 sierpnia 1930 r.*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

Il. 13. Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej Męskiej w przemarszu ulicą Poznańską z okazji święta 10-lecia Cudu nad Wisłą, 1930 rok

chóru kościelnego *Mario*, d) deklamacja [-] robotnik Wawrzyn Żurowski *Modlitwa*, e) odczyt [-] nauczyciel Mieczysław Karaśkiewicz *Cud Wisły*, f) deklamacja [-] inwalida Jan Tomalka *Do Boju*, g) śpiew chóru kościelnego *My chcemy Boga*, h) deklamacja [-] pomocnik obuwniczy Marian Nowak *Do Boga*, i) śpiew chóru kościelnego *Święta Polsko*, j) deklamacja [-] mechanik Józef Thiem *Generale*, k) śpiew ogólny *Rota*"⁴⁵. Repertuar pieśni i wierszy na akademiach był dobierany w zależności od okazji, zwykle jednak wyglądał on tak samo, podobnie jak pochody przez miasto.

Nieco inaczej zorganizowano obchody Święta Morza w czerwcu 1933 roku, zgodnie z ogólnopolskim schematem przebiegu tej uroczystości⁴⁶.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ „Warszawa, 29.6. (PAT) Dziś cała Polska obchodziła uroczyste «Święto Morza». W godzinach porannych zostały odprawione nabożeństwa w kościołach wszystkich wyznań. Następnie odbyły się pochody i akademie, na których wygłoszono przemówienia poświęcone morzu oraz uchwalono rezolucje, które sztafetami lotniczymi, samochodowymi, motocyklowymi, rowerowymi i pieszymi przesłano do stolicy”. *Uroczysty obchód „Święta Morza”*, KP 1933, nr 294, s. 2. W stolicy Wielkopolski „Obchód

Pierwszego dnia, w niedzielę 25 czerwca, wyruszyła do Gdyni sztafeta kolarzy miejscowego Koła Związku Rezerwistów⁴⁷. W środę 28 czerwca o godzinie 15 odezwały się syreny fabryk i straży pożarnej, klaksony samochodowe oraz dzwony kościelne, a po alarmie wstrzymano na minutę ruch w mieście „ku uczczeniu poległych w obronie granic zachodnich”⁴⁸. Wieczorem w ratuszu odbyło się uroczyste posiedzenie Rady Miejskiej, następnie na rynku capstrzyk wszystkich miejscowych towarzystw pod kierunkiem Kazimierza Klainerta. W tym czasie były także „zapalone ogniska na wzgórzach za miastem, a Rynek iluminowany zapalonymi światłami w oknach”⁴⁹. Po capstrzyku zebrani udali się ulicą Rogozińską nad staw Waława Nowackiego, gdzie puszczano wianki na wodę. Towarzyszył temu śpiew chóru kościelnego. Kulminacja obchodów przypadła na czwartek 29 czerwca, kiedy to po nabożeństwie odbyły się na rynku wiec i „uchwalenie rezolucji protestującej przeciwko zakusom niemieckim na [...] granice zachodnie, Pomorze i Polskie Wybrzeże Morskie”⁵⁰. Na wiecu przemawiali m.in.: Jan Tomalka (*Polskie Pomorze*), Kazimierz Klainert (*Znaczenie morza dla Państwa*) i dr Kazimierz Deszberg (*Fundusz Obrony Morskiej i Polska Marynarka Wojenna*)⁵¹. Miasto w tych dniach było udekorowane chorągiewami państwowymi, a mieszkańcy zostali poproszeni o przystrojenie swoich domów zielenią – wszystko po to, „aby w dniu «Święta Morza» spowodować potężną manifestację całego społeczeństwa przez okazanie solidarnej gotowości ogółu obywateli do obrony polskiego morza”⁵². W omawianym albumie znajduje się kilkanaście zdjęć pokazujących oświetlenie domów na rynku podczas capstrzyku,

---

«Święto Morza», który zwrócił ku Bałtykowi myśli i serca całego narodu polskiego, wypadł [...] wprost imponująco” i objął m.in. wyjazd sztafet do Gdyni, wianki, capstrzyk, nabożeństwo, akademię oraz uchwalenie rezolucji. Ibidem, s. 1.

⁴⁷ Zawiozła ona nad morze rezolucję o treści: „Sztafeta rowerzystów 5 pułku rezerwistów z powiatu obornickiego przywozi kolegom, stojącym na straży wybrzeża polskiego pozdrowienia, wyrażając równocześnie niezłomne postanowienie, że do ostatniej kropli krwi bronić będą dostępu Rzeczypospolitej do błękitnych fal Bałtyku, łączących wolną Polskę z całym światem cywilizowanym”. *Do Związku Rezerwistów w Nadmorskiej Gdyni*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

⁴⁸ *Zaproszenie. Komitet obchodu „Święta Morza” w Murowanej Goślinie*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ *Przemówienia na wiecu „Święta Morza”*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

⁵² *Instrukcja sprzedaży przedmiotów propagandowych i zbiórki dla Komitetów „Święta Morza”*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

puszczanie wianków na stawie Waława Nowackiego oraz wiec i przemawiających na nim. Wśród osób pozujących do pamiątkowej fotografii można zauważyć: Kazimierza Klainerta, ks. Piotra Adamka, komisarycznego burmistrza Juliana Lewandowskiego, członków Bractwa Kurkowego, Ochotniczej Straży Pożarnej i innych towarzystw (il. 14).

Il. 14. Uczestnicy obchodów Święta Morza, 1933 rok

Także w okolicach rynku, a konkretnie przy budynku stojącym na skrzyżowaniu ulic Podgórznej i Rogozińskiej, 17 marca 1935 roku, jak wskazują podpisy pod zdjęciami w albumie, odbyła się uroczystość mająca uczcić pamięć Bronisława Pierackiego. Był on ministrem spraw wewnętrznych i jednym z bliższych współpracowników marszałka Józefa Piłsudskiego⁵³, rok wcześniej zginął w Warszawie w zamachu zorganizowanym przez Organizację Ukraińskich Nacjonalistów. W wielu miastach Polski, dla uhonorowania pamięci zmarłego, zdecydowano wówczas o zmianie nazw starych ulic lub nadaniu nowym ulicom imienia

⁵³ Goślinianie co roku świętowali dzień imienin Józefa Piłsudskiego, a po jego śmierci odbył się w mieście pochód. Z tych wydarzeń zachowały się zaledwie trzy fotografie w albumie, w tym jedna z uroczystych obchodów imienin marszałka, datowana na 19 marca 1933 roku. *Z Mur. Gośliny. Obchód imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego w Murowanej Goślinie*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1933, nr 75, s. [2].

Bronisława Pierackiego. Tak stało się np. w Warszawie, Nowym Sączu, Katowicach, Zgierzu, Sosnowcu, Łomży, Lublinie, a w Wielkopolsce – w Opalenicy, Ostrowie Wielkopolskim⁵⁴ czy Poznaniu⁵⁵. W Murowanej Goślinie postanowiono przemianować jedną z najważniejszych ulic miasta, Rogozińską. W albumie zachowało się sześć fotografii dokumentujących tę uroczystość. Wzięły w niej udział władze miasta i powiatu, członkowie stowarzyszeń oraz kompania miejscowego Koła Rezerwistów pod dowództwem rotmistrza Wacława Szymańskiego. Odbyła się defilada wojskowa, przemawiał burmistrz Stefan Motylewski, a na wspomnianym budynku, przy skrzyżowaniu ulic Podgórznej i dotychczasowej Rogozińskiej, zawisła tablica z nową nazwą ulicy i portretem Bronisława Pierackiego (il. 15).

Il. 15. Delegacje towarzystw miejskich podczas uroczystości zmiany nazwy ulicy Rogozińskiej na ulicę Bronisława Pierackiego, 1935 rok

⁵⁴ Z. Landau, *Pieracki Bronisław Wilhelm (1895–1934)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, Wrocław 1981, s. 133; M. Gawryszczak, *Bronisław Wilhelm Pieracki (1895–1934). Biografia polityczna*, Łódź 2014, s. 74.

⁵⁵ Na ulicę B. Pierackiego została przemianowana 15 lipca 1934 roku leżąca w centrum miasta krótka ulica Gwarna. *Uroczystości przemianowania ulicy Gwarnej na ulicę Br. Pierackiego*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1934, nr 162, s. [1]; Z. Zakrzewski, *Ulicami mojego Poznania*, wyd. 2, Poznań 1998, s. 258.

Towarzystwa i organizacje społeczne

W okres niepodległej Polski społeczeństwo Murowanej Gośliny wchodziło z całkiem pokaźnym doświadczeniem organizacyjnym wyniesionym z czasów pruskich. Na początku XX wieku utworzono bowiem w mieście kilka polskich towarzystw o różnych profilach działalności (m.in. Towarzystwo Przemysłowe, Kółko Rolnicze, Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich, oddziały Towarzystwa Czytelni Ludowych i Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”⁵⁶). W II Rzeczypospolitej zmieniły się jednak zupełnie warunki ich funkcjonowania, inne były też potrzeby miejscowej społeczności. W dwudziestoleciu międzywojennym w Murowanej Goślinie działało od kilkunastu do dwudziestu kilku różnych towarzystw i organizacji. W urzędowej ewidencji prowadzonej przez władze miejskie na potrzeby starosty powiatu obornickiego dzielono je ze względu na charakter ich aktywności. Wśród wielu towarzystw działających wówczas w Murowanej Goślinie wyróżniano organizacje o charakterze: wojskowo-wychowawczym (Bractwo Strzelców Kurkowych, Miejski Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, Kolejowe Przystosowanie Wojskowe, Związek Rezerwistów i b. Wojskowych), wojskowym (Towarzystwo Powstańców i Wojaków, Związek Strzelecki), wychowawczym (Towarzystwo Młodzieży Męskiej), zawodowym (Towarzystwo Przemysłowe, Związek Inwalidów Wojennych, Związek Robotników i Rzemieślników Zjednoczenia Zawodowego Polskiego, niemieckie Westpolnische Landwirtschaftliche Gesellschaft), oświatowym (Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe Kobiet św. Teresy, Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich, Stowarzyszenie Młodych Polek, Stowarzyszenie Muzyczne „Harmonia”, Towarzystwo Chóru Kościelnego), religijnym (Parafialna Liga Katolicka), sportowym (Klub Sportowy „Concordia”), dobroczynnym (Stowarzyszenie św. Wincentego a Paulo) oraz politycznym (Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast, Narodowa Partia Robotnicza, Polska Partia Socjalistyczna, Polska Partia Socjalistyczna Lewica, Chrześcijańskie Stronnictwo Rolnicze, Obóz Wielkiej Polski)⁵⁷. Działalność niektórych z tych stowarzyszeń i organizacji społeczno-religijnych została udokumentowana na fotografiach w omawianym albumie. Warto zauważyć, że właściwie nie ma w nim obrazów życia politycznego miasta, do tego rodzaju działalności wprost odnoszą się tylko trzy zdjęcia przedstawiające członków Obozu Wielkiej

⁵⁶ Więcej zob. *Dzieje Murowanej...*, s. 169–172.

⁵⁷ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

Polski⁵⁸, radykalnej organizacji politycznej obozu narodowego działającej w Polsce od 1926 roku i zdelegalizowanej w roku 1933.

Bractwo Strzelców Kurkowych

Spośród goślińskich towarzystw najdłuższą metryką szczyliło się Bractwo Strzelców Kurkowych, zwane także Bractwem Strzeleckim i Kurkowym Bractwem Strzeleckim, założone już w 1792 roku, działające nieprzerwanie przez czas zaborów i reaktywowane w 1920 roku po przerwie spowodowanej I wojną światową. W okresie międzywojennym działało na podstawie statutu, mówiącego, że „celem Bractwa Strzeleckiego w Murowanej Goślinie jest ćwiczenie członków w używaniu broni palnej oraz pielęgnowanie między nimi świadomości i poczucia obowiązków obywatelskich i państwowych względem Rzeczypospolitej Polskiej, aby w razie potrzeby każdy członek Bractwa był zdolny na wezwanie z strony władz do obrony Ojczyzny i do podtrzymania bezpieczeństwa publicznego”⁵⁹. Choć niektóre przepisy statutu zmieniały się w 1929 i 1933⁶⁰, ten jeden pozostał w tym samym brzmieniu. Liczba członków stowarzyszenia wynosiła od trzydziestu kilku do pięćdziesięciu kilku. Skład zarządu był dość stabilny, przez lata zasiadały w nim te same osoby, m.in. Kazimierz Klainert, Józef Kosmowski, Józef Woźniak, Waław Nowacki, Jan Rogala, Stanisław Glaziński, Mikołaj Halamski, Franciszek Pędziński, Marian Ciężki, Józef Ciężki, Czesław Piątek, Kazimierz Nowak, Klemens Chudzicki czy Zygmunt Rakocy⁶¹. Wielu z nich znalazło się na pamiątkowej fotografii datowanej na 1928 rok (il. 16). Swoją działalność bractwo finansowało ze składek członków, wstępnego od nowo przyjętych, z dzierżaw nieruchomości oraz przychodów z organizowanych zawodów strzeleckich, zabaw i uroczystości.

W albumie znajduje się ponad 100 fotografii związanych z goślińskim Bractwem Strzelców Kurkowych. Z każdego roku, począwszy od 1928 aż do 1938 roku, zachowało się jakieś zdjęcie. Wszystkie można podzielić

---

⁵⁸ Jedno to zdjęcie portretowe Waława Kosmowskiego (opisanego jako założyciel chóru OWP), drugie przedstawia czterech umundurowanych członków organizacji, ostatnie – grupę mężczyzn przed niezidentyfikowanym budynkiem.

⁵⁹ *Ustawy Bractwa Strzeleckiego w Murowanej Goślinie. [...] dnia 2 maja 1921 roku*, APP AmMG, Bractwo Strzelców Kurkowych, sygn. 4632/102, nlb.

⁶⁰ *Statut Bractwa Strzelców Kurkowych w Murowanej Goślinie. [...] dnia 17 lutego 1929; Statut. [...] dnia 2 grudnia 1933 r.*, APP, Urząd Wojewódzki Poznański, Bractwo Strzeleckie w Murowanej Goślinie, sygn. 296/569, s. 38–48, 59–65.

⁶¹ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; APP AmMG, Bractwo Strzelców Kurkowych, sygn. 4632/102, nlb.; APP, Urząd Wojewódzki Poznański, Bractwo Strzeleckie w Murowanej Goślinie, sygn. 296/569.

Il. 16. Członkowie Bractwa Strzelców Kurkowych, 1928 rok. Stoją od lewej: Ignacy (?) Karpiński, Franciszek Karpiński, Władysław Szwaba, Józef Jekielek, Wincenty Trawiński, Franciszek Grządzielski, Wiktor Gandecki, Franciszek Nowaczyk, Hieronim Żurek, Telesfor Rakocy, Maksymilian Dobrowolski, Stanisław Polcyn, Wilhelm Wendt, Franciszek Pędziński. Siedzą od lewej: Józef Kosmowski (skarbnik), Stanisław Nowotny, Stanisław Glaziński (pierwszy rycerz), Józef Woźniak (król podokręgu), Czesław Piątek (król kurkowy za rok 1928/29), Mikołaj Halamski (komendant), Wacław Nowacki (prezes), Kazimierz Klainert (sekretarz). Leżą od lewej: Zygmunt Rakocy, Edmund Stern, Adam Kosmowski

na kilka grup. Pierwszą, najliczniejszą, stanowią te dotyczące najważniejszego zwyczaju strzeleckiego, czyli współzawodnictwa o godność króla kurkowego. Tzw. strzelania królewskie odbywały się co roku i trwały dwa dni – w drugi i trzeci dzień tzw. Zielonych Świątek (Zesłania Ducha Świętego)⁶². Goślińskie bractwo starało się nadać tej uroczystości okazałą oprawę, by stała się atrakcyjna również dla całej społeczności miejskiej. Towarzyszył jej rozbudowany ceremoniał, a jednocześnie precyzyjny regulamin określony w statucie z 1921 roku. Bracia zbierali się drugiego dnia Zielonych Świątek w lokalu stowarzyszenia, po czym odbierali sztandar z ratusza, gdzie był przechowywany. Następnie udawali się po króla kurkowego i w pochodzie prowadzili go do strzelnicy. Na czele pochodu niesiono tarczę strzelecką, dalej postępowali orkiestra, komendant

⁶² Zob. *Strzelania królewskie i królowie zielonoświąteczni*, w: T.A. Jakubiak, *Kurkowe bractwa strzeleckie w Wielkopolsce*, Poznań 1986, s. 173–196.

bractwa, za nim trzej chorążowie towarzyszący sztandarowi, król kurkowy w otoczeniu dwóch rycerzy, zarząd i wreszcie reszta członków. Samo strzelanie odbywało się drugiego i trzeciego dnia Zielonych Świątek. Nowego króla kurkowego, czyli najlepszego strzelca, w pochodzie odprowadzano do domu⁶³. Te uroczyste doroczne strzelania utrwalono na fotografiach z lat 1928 i 1930–1938. W 1930 roku fetowano w sposób szczególny dwóch członków bractwa – Andrzeja Lewandowskiego i Antoniego Osińskiego, obchodzących wówczas rocznicę 45- i 40-lecia członkostwa w stowarzyszeniu. W 1932 roku tradycyjne strzelanie odbyło się 16 i 17 maja. Pierwszego dnia rano zebrani w lokalu Józefa Ciężkiego przy ulicy Rogozińskiej udali się na mszę świętą, po której wrócili do lokalu. Po południu ulicami Rogozińską, Rynek i Poznańską w pochodzie maszerowali na strzelnicę bractwa. Rankiem następnego dnia sprzed ratusza udali się na strzelnicę, a wieczorem uroczystość odprowadzili do domu nowego króla kurkowego⁶⁴.

Zwycięzca dorocznych zawodów zielonoświątkowych, czyli król kurkowy, otrzymywał nagrodę i liczne przywileje (np. zwolnienie z podatków komunalnych), nosił srebrny łańcuch z godłem miasta. Z godnością królewską wiązały się jednak także liczne wydatki. Jednym z jego obowiązków było bowiem urządzenie przyjęcia, tzw. kolacji królewskiej. W albumie zachowały się zdjęcia z kolacji królewskiej z 25 stycznia 1931 roku w sali hotelu Hieronima Żurka, kolacji wydanej przez króla Stanisława Glazińskiego w marcu 1933 roku czy balu królewskiego z 2 marca 1930 roku (il. 17).

Do kolejnej grupy zdjęć należą portrety królów kurkowych, np. Kazimierza Klainerta, Adama Kosmowskiego, Stanisława Glazińskiego czy Telesfora Rakocego, oraz fotografie królów kurkowych wraz z pierwszym i drugim rycerzem z lat 1930–1938. Do ostatniej grupy zaliczyć można zdjęcia przedstawiające strzelnicę bractwa, mieszczącą się przy ulicy Poznańskiej. Na strzelnicy znajdowały się alejki spacerowe, estrada i ławki. Z wynajmu tego terenu bractwo czerpało dochody⁶⁵, poza tym był on swoistą wizytówką stowarzyszenia, często miejscem zabaw

---

⁶³ *Ustawy Bractwa Strzeleckiego w Murowanej Goślinie. [...] dnia 2 maja 1921 roku*, APP AmMG, Bractwo Strzelców Kurkowych, sygn. 4632/102, nlb.

⁶⁴ *Do Magistratu Miasta Murowanej Gośliny, Murowana Goślina, dnia 9 maja 1932*, APP AmMG, Przedstawienia teatralne, kinematograficzne oraz inne, sygn. 4632/78, nlb.

⁶⁵ *Do Komitetu P.W. i W.F. na ręce Pana Burmistrza Lewandowskiego, Murowana Goślina, dnia 25 marca 1933*, APP AmMG, Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe, sygn. 4632/238, nlb.; *Do Komitetu P.W. i W.F. na ręce p. burmistrza Lewandowskiego, Mur. Goślina, dnia 1 lipca 1933*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

Il. 17. Bal królewski Bractwa Strzelców Kurkowych, 2 marca 1930 roku

i wypoczynku mieszkańców, dlatego dbano o niego szczególnie, sadzono drzewa, żywopłoty, wytyczano alejki spacerowe.

Bracia kurkowi uczestniczyli w wielu wydarzeniach w mieście, a także reprezentowali miasto na zewnątrz. W lipcu 1931 roku sześciuosobowa delegacja goślińskiego Bractwa Strzelców Kurkowych wzięła udział w szczególnej uroczystości, mianowicie w odsłonięciu pomnika prezydenta Woodrowa Wilsona w Poznaniu⁶⁶. Poza zdjęciem członków delegacji w albumie znajduje się również kilka fotografii, na których widać pomnik Wilsona oraz lożę honorową. W loży zobaczyć można m.in. wdowę Edith Wilson, prezydenta Ignacego Mościckiego czy prymasa Augusta Hlonda.

Ochotnicza Straż Pożarna

Straż pożarną w Murowanej Goślinie utworzono w 1888 roku dzięki staraniom ówczesnego burmistrza Eduarda Hartmanna⁶⁷. Była właściwie

⁶⁶ *Poznań w odświętnej szacie*, DP 1931, nr 151, s. 6; *Uroczyste odsłonięcie pomnika W. Wilsona w Poznaniu*, DP 1931, nr 152, s. 1-2; *Z wielkich dni Poznania*, DP 1931, nr 153, s. 3.

⁶⁷ Zob. <https://www.csw2020.com.pl/biogram/biogram-eduarda-hartmanna/> [dostęp: 4.09.2022].

jedyną organizacją w mieście, w której zgodnie współdziałali przedstawiciele wszystkich trzech narodowości zamieszkujących miasto. Po 1918 roku została spolonizowana⁶⁸. Służba w niej była uważana za zaszczyt; pełnili ją głównie goślińscy rzemieślnicy. Komendantami byli Stanisław Raczyński, Waław Nowacki, Czesław Piątek, Kazimierz Klainert i Antoni Iwiński. Liczba członków kształtowała się w różnych latach od ponad 20 do ponad 40. Uczestniczyli oni w obowiązkowych ćwiczeniach, organizowali zebrania i płacili składki, współpracowali z okolicznymi jednostkami straży. Strażnicę urządzili w 1931 roku w przebudowanym budynku dawnej gazowni. Należeli do Wielkopolskiego Związku Straży Pożarnych⁶⁹.

W albumie znalazło się kilkadziesiąt zdjęć związanych ze strażą pożarną. Przede wszystkim należy wymienić te, które dokumentują jej działalność, czyli ukazują strażaków podczas gaszenia pożarów lub tuż po akcji gaśniczej. W roku 1930 goślińska straż udała się, jak wskazują podpisy pod fotografiami, do pożaru lasu w Rakowni, domu mieszkalnego w Złotoryjsku i stogu zboża na łące Marcelego Chudzickiego⁷⁰, w roku 1933 do pożaru majątku w Dąbrówce Kościelnej, a w 1935 roku stodoły w Murowanej Goślinie. Drugą grupę zdjęć stanowią portrety komendantów i dwie fotografie grupowe datowane na 1933 rok⁷¹ – istotne jest to, że wszyscy strażacy są podpisani nazwiskami (il. 18).

Do trzeciej grupy można zaliczyć zdjęcia okolicznościowe z różnych świąt strażackich. Od 3 do 11 września 1933 roku trwał w województwie poznańskim tzw. Tydzień Strażacki, „mający na celu spopularyzowanie idei strażackiej”⁷². Rozpoczął się on w niedzielę 3 września od obchodów 250. rocznicy odsieczy wiedeńskiej⁷³, które miały podobny przebieg jak wiele innych uroczystości państwowych. Rano towarzystwa ze sztandarami zebrały się na placu szkolnym, w pochodzie – na czele z orkiestrą –

---

⁶⁸ *Dzieje Murowanej...*, s. 167–168, 214.

⁶⁹ Zob. APP AmMG, *Sprawy Ochotniczej Straży Pożarnej*, sygn. 4632/196, nlb.; *Dzieje Murowanej...*, s. 186, 214.

⁷⁰ *Murowana Goślina. (Pożar)*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 41, s. [4].

⁷¹ Jest też jedna fotografia straży z okresu wcześniejszego, z ok. 1890 roku.

⁷² „Tydzień strażacki”, „Orędownik Polski” 1933, nr 203, s. 8; *Tydzień Strażacki*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1933, nr 199, s. [2].

⁷³ Obchody te miały charakter międzynarodowy. Uroczystości odbywały się nie tylko w Polsce, ale także poza jej granicami (zob. Z. Maj, *Obchody 250. rocznicy odsieczy wiedeńskiej wśród Polaków za granicą (w świetle dokumentów z Archiwum Akt Nowych w Warszawie)*, „Studia Wilanowskie” 1983, t. 9, s. 39–84). W Poznaniu główne wydarzenia związane z rocznicą miały miejsce w niedzielę 10 września 1933 roku (zob. *Poznań w rocznicę Odsieczy Wiedeńskiej*, KP 1933, nr 417, s. 8; *Podniosły przebieg 250-lecia odsieczy wiedeńskiej*, „Orędownik Polski” 1933, nr 209, s. 1).

Il. 18. Członkowie straży pożarnej, 1933 rok. Stoją w pierwszym rzędzie od góry od lewej: Józef Kamiński, Ludwik Rumiński, Kazimierz Nowak, Marian (?) Orzechowski, Franciszek Keicher, Leonard Orzechowski. Stoją w drugim rzędzie od lewej: Grabianowski, Wacław Stachowiak, Czesław Trepiański, Telesfor Rakocy, Feliks Niedbała, Adam Kosmowski, Adam Lewkowicz, Stefan Leszczyński, Józef Woźniak. Siedzą w pierwszym rzędzie od lewej: Wacław Matuszak, Wilhelm Wendt, Czesław Piątek (zastępca komendanta), Stanisław Raczyński, Julian Lewandowski (burmistrz), Kazimierz Klainert (komendant), Antoni Iwiński (adiutant), Buliński

przemaszerowały na mszę świętą, po niej na rynku odbyła się defilada przed przedstawicielami władz, następnie uczestnicy wydarzenia udali się do sali Józefa Bajera mieszczącej się przy ulicy Poznańskiej, gdzie w gronie ok. 450 osób odbyła się okolicznościowa akademія⁷⁴. Co ciekawe, koszty orkiestry (75 zł) opłaciły wszystkie towarzystwa biorące udział w uroczystości (zbiórka po średnio 4,50 zł)⁷⁵. Zachowały się fotografie przedstawiające defilujące przez rynek towarzystwa i goślińską straż pożarną. W czerwcu 1933 roku świętowano 45-lecie istnienia straży pożarnej w Murowanej Goślinie. Jak informują podpisy pod zdjęciami,

⁷⁴ *Murowana Goślina. Obchód 250-lecia odsieczy Wiednia*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

⁷⁵ *Lista składkowa na pokrycie kosztów orkiestry na uroczystość 250-lecia Zwycięstwa Króla Jana III Sobieskiego pod Wiedniem, Murowana Goślina, dnia 1 września 1933 r.*, APP AmMG, Wychowanie fizyczne, przysposobienie wojskowe, sygn. 4632/238, nlb.

w pochodzie strażackim wzięły wówczas udział oddziały z Obornik, Rogoźna, Ryczywołu i Skoków, a wszystkich gości było ok. 150. Odbył się także uroczysty obiad. Dwa lata później gośliński oddział uczestniczył w zjeździe strażackim w Ryczywole, co upamiętniają dwa zdjęcia. Z kolei obchody 50-lecia straży zostały udokumentowane na kilkunastu fotografiach. Z podpisów pod nimi wynika, że na uroczystości 10 lipca 1938 roku pojawiło się 27 oddziałów straży powiatu obornickiego (ok. 450 osób), które stanęły do raportu przed wicestarostą obornickim Józefem Karasiewiczem. Po defiladzie oddziałów nastąpił kulminacyjny moment, czyli poświęcenie nowego sztandaru strażackiego (il. 19), po czym władze, goście i chrzestni sztandaru zasiedli do wspólnego obiadu.

Il. 19. Kazimierz Klainert, komendant, odbiera rotę przysięgi od chorążego podczas uroczystości 50-lecia istnienia straży pożarnej w Murowanej Goślinie, 10 lipca 1938 roku

Towarzystwo Przemysłowe

Poza Bractwem Kurkowym i Ochotniczą Strażą Pożarną najstarszą organizacją społeczną w Murowanej Goślinie, a jednocześnie pierwszą ściśle polską, było – powstałe w 1904 roku – Towarzystwo Przemysłowe. Miało ono charakter przede wszystkim gospodarczy, ale także oświatowy i kulturalny⁷⁶. Na czas I wojny światowej zawiesiło działalność i re-

⁷⁶ O jego początkach zob. *Dzieje Murowanej...*, s. 169–171.

aktywowało się 1 lutego 1920 roku⁷⁷. Początkowo liczyło 38 członków, potem ich liczba wahała się od 50 do 76. W jego zarządzie zasiadali m.in.: Franciszek Karpiński, Władysław (Julian) Osiński, Kazimierz Klainert, Władysław Andrzejewski, Bronisław Pędziński, Paweł Piątek, Stanisław Glaziński, Kazimierz Nowak⁷⁸. Zgodnie z ustawami z 1931 roku celem towarzystwa było „wspólne i wzajemne pouczenie się i to głównie w dziedzinie przemysłu, rzemiosła i handlu”, wspieranie swoich członków, udział w działalności dobroczynnej, wreszcie urządzenie „od czasu do czasu wspólnej zabawy”. Ponadto organizowano odczyty i wykłady, zabawy letnie, wieczorki z tańcami, przedstawienia amatorskie, koncerty, utrzymywano wypożyczalnię książek. Członkiem towarzystwa mógł być „każdy nieposzlakowany obywatel polski, katolickiego wyznania, popierający bezpośrednio lub pośrednio przemysł, rzemiosło i handel”⁷⁹. W 1933 roku organizacja uzyskała osobowość prawną i trafiła do Rejestru Stowarzyszeń i Związków Poznańskiego Urzędu Wojewódzkiego jako Towarzystwo Przemysłowe i Rzemieślnicze⁸⁰.

W omawianym albumie znalazło się kilkanaście zdjęć związanych z Towarzystwem Przemysłowym, które przedstawiają obchody 25-lecia jego działalności z 1929 roku, spotkanie bożonarodzeniowe dla dzieci członków towarzystwa zorganizowane 28 grudnia 1930 roku, a także obchody 30-lecia istnienia z 1934 roku. Jubileusz 25-lecia świętowano szczególnie uroczysto: w niedzielę 11 sierpnia 1929 roku odbyło się zebranie okraszone przemówieniami, odczytaniem listów i telegramów gratulacyjnych, odznaczeniem medalami zasłużonych członków i występem miejscowego chóru kościelnego. Całość zakończył obiad oraz przemarsz zaproszonych gości i goślnickich towarzystw ulicami miasta⁸¹. Na zachowanych zdjęciach zbiorowych upamiętnieni zostali jubileuszyści towarzystwa, goście i delegacje uczestniczące w obchodach, poczty sztandarowe (il. 20) i pochód. Fotografie z uroczystości 30-lecia z 1934 roku przypominają, że przy Towarzystwie Przemysłowym w Murowanej Goślinie już w 1924 roku istniało Towarzystwo Terminatorów, którego członkiem mógł zostać każdy „uczeń rzemieślniczy i kupiecki w wieku od 14 do

---

⁷⁷ Ibidem, s. 201.

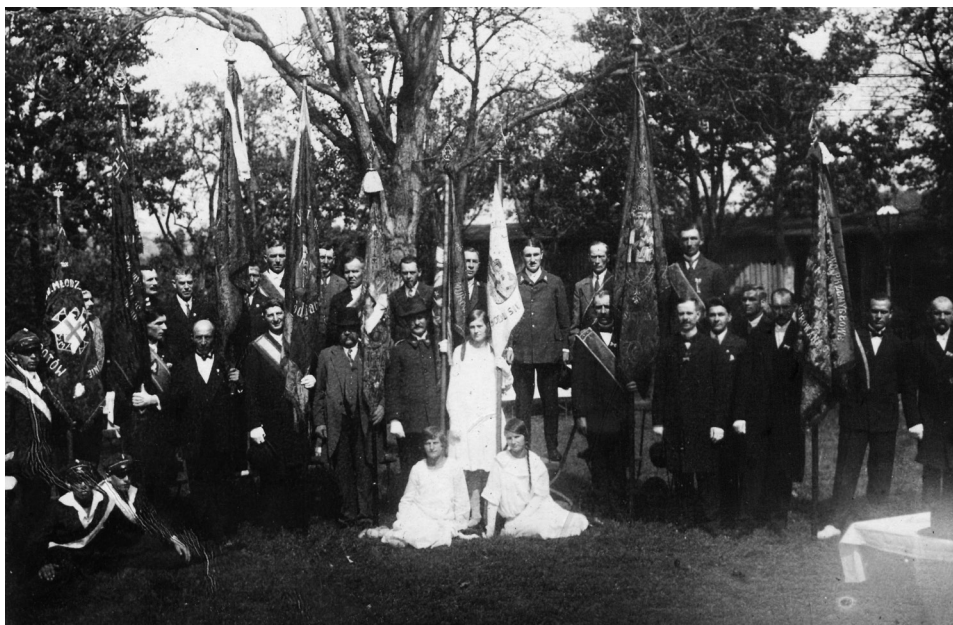
⁷⁸ APP AmMG, *Towarzystwo Przemysłowców*, sygn. 4632/95, s. 11–15, 21; APP AmMG, *Ewidencja towarzystw*, sygn. 4632/99, nlb.; D. Paprocki, *Gośliniaków księga...*, s. 22–23.

⁷⁹ *Ustawy Towarzystwa Przemysłowego na Murowaną Goślinę i okolice, 4 stycznia 1931 r.*, APP AmMG, *Towarzystwo Przemysłowców*, sygn. 4632/95, s. 16–20.

⁸⁰ Zob. APP, *Urząd Wojewódzki Poznański, Towarzystwo Przemysłowo-Rzemieślnicze w Murowanej Goślinie*, sygn. 296/843.

⁸¹ *Dzieje Murowanej...*, s. 202–203.

Il. 20. Poczty sztandarowe uczestniczące w obchodach 25-lecia istnienia Towarzystwa Przemysłowego, 11 sierpnia 1929 roku

Il. 21. Uroczystości 30-lecia istnienia Towarzystwa Przemysłowego, 1934 rok

18 lat⁸². Na zdjęciach z obchodów 30-lecia towarzystwa młodzi adepci rzemieślniczy trzymają w rękach tablicę z napisem „Cześć rzemiosłu / Niech żyje przemysł / Pilność i praca naród z bogaca” (il. 21). Co ciekawe, w roku jubileuszu 30-lecia burmistrz Julian Lewandowski w sprawozdaniu dla władz powiatowych oceniał towarzystwo jako „bardzo mało żywotne. Zadawała się tylko urządzaniem zebrań miesięcznych, podczas których omawiane są tylko sprawy bieżące”, dotyczące „wszystkich gałęzi przemysłu, rzemiosła i kupiectwa” oraz spraw podatkowych⁸³.

Związek Inwalidów Wojennych

W archiwalnych spisach towarzystw Murowanej Gośliny do organizacji o charakterze zawodowym, poza Towarzystwem Przemysłowym, należał Związek Inwalidów Wojennych, istniejący w mieście od 1920 roku⁸⁴. Początkowo prawdopodobnie nie był zbyt aktywny, skoro, jak pisano w 1931 roku w *Księdze pamiątkowej Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej*, został ponownie zorganizowany 15 kwietnia 1928 roku, a „zarząd grupy pracą swą zdobywać musiał powoli przychylność tutejszego społeczeństwa, którą się obecnie cieszy”⁸⁵. W latach 20. związek liczył aż 150 członków, na początku lat 30. o połowę mniej – 75, a w 1935 roku – 59. Skład zarządu nie zmieniał się często – długoletnim prezesem był Czesław Piątek, jego zastępcami byli Józef Sommerfeld, Stanisław Kussner i Franciszek Baranowski, sekretarzem Jan Tomalka, skarbnikami Józef Sawicki i Stanisław Rządkiwicz⁸⁶. Członkowie związku z dumą stwierdzali: „przez wysiłek i realną gospodarkę zdobyliśmy

⁸² *Ustawy Towarzystwa Terminatorów przy Towarzystwie Przemysłowców w Murowanej Goślinie*, APP AmMG, Towarzystwo Przemysłowców, sygn. 4632/95, s. 1–8.

⁸³ *Murowana Goślina, dnia 17 maja 1934 r.*, APP AmMG, Popieranie przemysłu i handlu, sygn. 4632/138, nlb.

⁸⁴ W pierwszym okresie po założeniu grupa związku z Murowanej Gośliny należała do Koła Oborniki (*Książka jubileuszowa Wielkopolskiego Zarządu Wojewódzkiego Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1925, s. 32, 35), ale później, na własną prośbę, została przydzielona do Koła Okręgowego Poznań (*Księga pamiątkowa Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej wydana w dziesięciolecie Okręgu Wielkopolskiego*, Poznań 1931, s. 301). Z czasem zmieniła też status z grupy na tzw. koło miejscowe (M. Białecki, *Zarys historii Związku Inwalidów Wojennych RP na ziemiach Wielkopolski 1918–1993*, Poznań 1994, s. 67).

⁸⁵ *Księga pamiątkowa Związku Inwalidów Wojennych...*, s. 301.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 301; *Jednodniówka jubileuszowa: sprawozdanie z działalności Wielkopolskiego Okręgu Wojewódzkiego Związku Inwalidów Wojennych R.P.*, Poznań 1935, s. 159; APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

się na sztandar dla naszej grupy”⁸⁷. Uroczystość jego poświęcenia, zgodnie z podpisami pod zdjęciami w albumie, odbyła się 11 maja 1930 roku i obejmowała m.in. pochód ulicami miasta. Uczestników wydarzenia utrwalono na kilku fotografiach zbiorowych. Na jednej z nich doskonale widać na sztandarze napis („Matko Boska Częstochowska / Módl się za nami / Za wiarę i ojczyznę oddaliśmy krew i kości nasze”) oraz herb Murowanej Gośliny (il. 22).

Il. 22. Uroczystość poświęcenia sztandaru Związku Inwalidów Wojennych, 11 maja 1930 roku

Klub Sportowy „Concordia”

1 października 1921 roku w Murowanej Goślinie założony został Klub Sportowy „Concordia”. Przez pierwsze lata jego celem było „pielegnowanie wszelkiego sportu, a mianowicie gry piłką nożną”⁸⁸. Później rozszerzono działalność o inne dziedziny sportu, takie jak lekkoatletyka, jeździectwo czy koszykówka⁸⁹. Wśród założycieli znaleźli się m.in.:

⁸⁷ Księga pamiątkowa Związku Inwalidów Wojennych..., s. 301.

⁸⁸ Ustawy Klubu sportowego p.n. „Concordia” w Murowanej Goślinie, 1 XI 1921, APP AmMG, Klub Sportowy „Concordia” Murowana Goślina, sygn. 4632/94, s. 3–6.

⁸⁹ Statut z 24 grudnia 1933 r., APP, Urząd Wojewódzki Poznański, Klub Sportowy „Concordia” w Murowanej Goślinie, sygn. 296/718, s. 13–21.

goślinianie Maksymilian Dobrowolski, Wiktor i Kazimierz Nowakowie, Waław Cieslik, Aleksander Bogusz, Mikołaj Sommerfeld, Jan Karasiewicz oraz Waław Kosmowski z Rogoźna, Ludwik Rumiński z Bolechowa i Teodor Stefański z Raduszyna. Liczba członków klubu wahała się od ponad 20 do blisko 80. Pierwszy zarząd tworzyli Stanisław Osiński (prezes), Edmund Stern (sekretarz), Czesław Piątek (skarbnik), Klemens Chudzicki (zastępca skarbnika i sekretarza) i Bronisław Żurowski (naczelnik sportowy)⁹⁰. Członkowie zarządu byli wybierani początkowo zaledwie na jeden rok, potem na dwa lata, ale corocznie wymieniano jego połowę, nic więc dziwnego, że skład często się zmieniał. Niestety, nie zawsze odbywało się to w spokojnej atmosferze. Na przykład w czerwcu 1931 roku „Głos Powiatu Obornickiego” donosił: „Dnia 18 bm. stary zarząd pod presją wszystkich członków zmuszony był do zwołania nadzwyczajnego walnego zebrania, które było bardzo burzliwe. Na powyższym zebraniu zaczęto pracować brudy starego zarządu, który za wszelką cenę starał się utrzymać przy sterze Klubu. Członkowie jednakże widząc niezaradność zarządu, uchwalili temuż wotum nieufności, a podczas głosowania ustępujący zarząd otrzymał 5 głosów na 50 obecnych”⁹¹. Z kolei w maju 1932 roku zarząd zwrócił się z prośbą do goślińskiej policji o „spowodowanie p. Matejkę Stefana, byłego członka Zarządu, [...] do zwrotu inwentarza oraz książki inwentarzowej Klubu Sportowego «Concordia», którego tenże nie chce zwrócić”. Policja nie przeprowadziła interwencji, uważając, że konflikt w szeregach „Concordii” jest sprawą prywatną⁹². Mimo tych nieporozumień zarząd klubu starał się o jego rozwój, a członkowie pozostawali w koleżeńskich stosunkach, o czym świadczyć może chęć wspólnego pozowania uczestników miesięcznych czy walnych zebrań do pamiątkowych zdjęć. Kilka takich zachowało się w omawianym albumie, jak np. to z walnego zebrania odbytego 29 września 1929 roku.

Klub utrzymywał się ze składek członków i dochodów pozyskiwanych z urządzanych zawodów, gier sportowych, zabaw, wykładów i przedstawień teatralnych. Często także zwracał się do władz miejskich o „udzielenie subwencji na cele wychowania fizycznego”, gdyż, jak np. motywował swoje starania o dofinansowanie w 1930 roku, jego

⁹⁰ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; *Do Zarządu Policji w Murowanej Goślinie, 1 XI 1921*, APP AmMG, Klub Sportowy „Concordia” Murowana Goślina, sygn. 4632/94, s. 1–2.

⁹¹ *Nowy zarząd K.S. „Concordia” w Murowanej Goślinie, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 74, s. [4]*.

⁹² *Do Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego w Mur. Goślinie, 14 V 1932; Do Miejskiego Urzędu Bezp. i Porządku Publicznego w miejscu, 16/5.32*, APP AmMG, Klub Sportowy „Concordia” Murowana Goślina, sygn. 4632/94, nlb.

dochody nie wystarczają na „całkowite pokrycie wszystkich koniecznych wydatków jedynie dlatego, że urządzone imprezy, jak i przedstawienia nie będą przez tutejsze obywatelstwo popierane, a grę w piłkę uważa się za niepotrzebną kopaninę połączoną z łamaniem kości”⁹³. Trudno stwierdzić, czy urządzone przez „Concordię” przedstawienia teatralne cieszyły się zainteresowaniem publiczności, ale klub organizował je dość często i to od samego początku istnienia, jak wynika z zachowanych akt archiwalnych. Tuż po założeniu 13 listopada 1921 roku informował policję, że zamierza „na sali p. Bajera urządzić przedstawienie amatorskie połączone z tańcami. Odegrane będzie: I. *Roztrzępana Kaziunia* (Komedyjka w jednym akcie), II. *Ewa Miaskowska* (Dramat w czterech odłonach)”⁹⁴. W marcu 1931 roku przygotowano sztukę Józefa Chociszewskiego *Genowefa*⁹⁵, w grudniu 1931 roku *Zemstę Cygana* Roberta Rydza i *Teodolinę* Johanna Schweitzera, w marcu 1932 roku *Gwiazdę Syberii* Leopolda Starzeńskiego, a w kwietniu 1933 roku *Mnicha* Józefa Korzeniowskiego⁹⁶. W albumie zachowały się dwa zdjęcia przedstawiające aktorów grających w 1922 roku w *Obronie Trembowli* Kazimierza Missony oraz 13 października 1929 roku na sali Józefa Bajera w *Wicku i Wacku*⁹⁷. Ta ostatnia sztuka była lekką komedią szlachecką napisaną w 1886 roku przez Zygmunta Przybylskiego, cieszącą się swego czasu powodzeniem u widzów. Gdy w 1936 roku grano ją w Teatrze Bydgoskim, w prasie pisano: „jest w *Wicku i Wacku* nie lada pole dla popisu aktorskiego” oraz: w sztuce tej „głównymi postaciami są dwaj bracia, typy szalaawilów i swawolnych wisusów [...]. A przecież mają oni zdolne do uczuć polskie złote serca, co ujawnia się z żywiołową prawie mocą przy zetknięciu z bólem i niedolą

⁹³ *Do Rady Miejskiej miasta Mur. Gośliny, 19 II 1930*, APP AmMG, Klub Sportowy „Concordia” Murowana Goślina, sygn. 4632/94, nlb. W czerwcu 1931 roku piłkarze „Concordii” faktycznie narażeni byli na „łamanie kości”. Do niebezpiecznych zajęć doszło po wygranej przez nich meczu z poznańską „Polonią” z Główniej. Jak informowała prasa, „rozwścieczona publiczność wraz z kilku graczami rzuciła się na powracających do szatni gości, [...] a dopadłszy ich znęcała się nad nimi w nieludzki sposób”, tak że w końcu gracze „Concordii” musieli ratować się ucieczką z szatni przez okno. *Objawy zwyrodnienia sportowego*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 74, s. [4].

⁹⁴ *Pismo do Zarządu Policji w Murowanej Goślinie, 4 XI 1921*, APP AmMG, Klub Sportowy „Concordia” Murowana Goślina, sygn. 4632/94, nlb.

⁹⁵ *Murowana Goślina. Przedstawienie amatorskie*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 22, s. [3].

⁹⁶ *PP Magistrat, 16 XII 1931; PP Magistrat, 1 III 1932; PP Magistrat, 29 III 1933*, APP AmMG, Przedstawienia teatralne, kinematograficzne i muzyczne, sygn. 4632/78, nlb.

⁹⁷ *PP Magistrat, 9 X 1929*, APP AmMG, Przedstawienia teatralne, kinematograficzne i muzyczne, sygn. 4632/78, nlb.

bliskich”⁹⁸. Nie wiadomo, kto w przedstawieniu „Concordii” odgrywał role braci i czy dał popis zdolności scenicznych, ale na zachowanym zdjęciu dzięki charakterystycznym strojom obaj aktorzy wyróżniają się na tle innych (il. 23). Członkowie klubu organizowali także letnie zabawy, np. 9 sierpnia 1931 roku na polanie leśnej przy Boduszewie urządzili „zabawę latową, połączoną z różnymi niespodziankami”, do której przygrywała orkiestra „Harmonii”⁹⁹.

Il. 23. Aktorzy występujący w przedstawieniu *Wicek i Wacek* przygotowanym przez „Concordię”, 13 października 1929 roku

Sami sportowcy „Concordii”, a zwłaszcza ci z drużyny piłki nożnej¹⁰⁰, byli uwieczniani na zdjęciach z okazji kolejnych rocznic klubu. 11 października 1931 roku obchodzono 10-lecie jego istnienia. W niedzielny poranek towarzystwa i delegacje zebrały się w lokalu pana Reformata, skąd przy dźwiękach orkiestry udały się do kościoła na nabożeństwo. Po

⁹⁸ K.F., *Przed premierą „Wicka i Wacka”*, „Scena bydgoska. Sezon 1935/36”, nr 5a (11.01.1936), s. 2.

⁹⁹ *Murowana Goślina. Zabawa latowa*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 91, s. [3–4].

¹⁰⁰ W połowie 1930 roku drużynę tę tworzyli: Henryk Pawłowski (kapitan), Aleksander Bogusz, Władysław Kwiatkowski, Jan Stachowiak, Zygmunt Szkudlarek, Roman Dukat, Franciszek Wegner, Jan Meder, Jan Dukat, Marian Czajkowski i Stefan Piotrkowski (bramkarz). *Murowana Goślina. (Sport)*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 4, s. [3].

nim we wspomnianym lokalu odbyło się zebranie, po południu zawody lekkoatletyczne i mecz piłki nożnej, a wieczorem zabawa taneczna¹⁰¹. Jak informował „Głos Powiatu Obornickiego”, zebranie rozpoczął założyciel klubu Waclaw Kosmowski, a sprawozdanie z dotychczasowej działalności odczytał „ruchliwy i gorliwy członek «Concordii» p. Chudzicki Klemens”. W biegu na 2300 m, zorganizowanym na rynku, zwyciężył członek goślińskiego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej, natomiast mecz piłkarski pomiędzy „Concordią” a „Koroną” zakończył się przegraną jubilatą i wynikiem 3:4¹⁰². Pięć zdjęć dokumentujących w albumie 10-letni jubileusz przedstawia członków zarządu, orkiestrę dętą, wbiegających na metę sportowców i piłkarzy na rynku goślińskim. Z obchodów 12-lecia zorganizowanych w 1933 roku zachowały się dwa zdjęcia drużyn „Concordii” i „Olimpii Poznań”. Uroczystość 15-lecia, która odbyła się 27 września 1936 roku, piłkarze „Concordii” uświetnili wysokim zwycięstwem nad drużyną „Sokoła” z Poznania – 5:0¹⁰³. Tej jubileuszowej niedzieli na rynku w Murowanej Goślinie wykonano kilka pamiątkowych zdjęć (il. 24). Można dodać, że nie zawsze patronka goślińskiego klubu, bogini obfitości, mu sprzyjała. Czasami gole liczniej padały dla przeciwnika, np. w lipcu 1937 roku, kiedy to „Sparta” Oborniki pokonała w meczu towarzyskim „Concordię” Murowana Goślina 9:0¹⁰⁴. Goślińska drużyna piłkarska uczestniczyła w lepszych sezonach w rozgrywkach klasy B, a w nieco słabszych – klasy C Poznańskiego Okręgu Piłki Nożnej¹⁰⁵.

Wielkie wydarzenia sportowe raczej omijały Murowaną Goślinę. Nieco inaczej było w lipcu 1934 roku. W upalny weekend 21 i 22 lipca po raz pierwszy zorganizowano kolarski wyścig „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej” o puchar „Dziennika Poznańskiego” pod patronatem wojewody poznańskiego Rogera Raczyńskiego. Prasa zapowiadała, że zgromadzi on „na starcie wszystkich czołowych szosowców i będzie ostateczną

---

¹⁰¹ Murowana Goślina. 10-lecie Klubu Sportowego „Concordia”, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 113, s. [3].

¹⁰² Murowana Goślina. Z obchodu 10-lecie K.S. „Concordia”, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 121, s. [4].

¹⁰³ Niedziela na boiskach, „Orędownik” 1933, nr 225, s. 9; Piłka nożna. Wyniki z niedzieli, „Orędownik” 1933, nr 229, s. 6.

¹⁰⁴ „Sparta” Oborniki i „Concordia” Mur. Goślina 9:0 (0:0), „Gazeta Obornicka” 1937, nr 84, s. [3].

¹⁰⁵ Zob. np. Murowana Goślina. (Piłka nożna. Concordia kandydatem do kl. B.), „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 20, s. [3]; Ze sportu. Sparta weszła do kl. „B”, „Gazeta Obornicka” 1938, nr 63, s. [3]; Ze sportu. Po zakończeniu rozgrywek..., „Gazeta Obornicka” 1938, nr 132, s. [3].

Il. 24. Jubileusz 15-lecia „Concordii”, 27 września 1936 roku

eliminacją do wyścigu Berlin–Warszawa¹⁰⁶. Faktycznie, do wyścigu stanęło 79 najlepszych polskich kolarzy, w tym mistrz Polski Wiktor Olecki, a wielu z nich należało do drużyny, która w sierpniu miała uczestniczyć w polsko-niemieckich zawodach¹⁰⁷. 400-kilometrowy wyścig „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej” obejmował dwa etapy. Pierwszy rozpoczynał się w sobotę 21 lipca w Poznaniu i prowadził przez Swarzędz, Kostrzyn, Nakło, Wrześnię, Miłosław, Nowe Miasto, Jarocin, Borek, Gostyń, Dolsk, Śrem, Czempin i Kościan (193 km). Kolejnego dnia zawodnicy startowali w Kościanie, finiszowali w Poznaniu, a trasa wyścigu wiodła przez Grodzisk, Rakoniewice, Wolsztyn, Chobienice, Zbąszyń, Nowy Tomyśl, Lwówek, Pniewy, Młodasko, Szamotuły, Oborniki i Murowaną Goślinę (207 km)¹⁰⁸. Zwycięzcą został Wacław Starzyński z Legii Warszawa¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Gen. Frank – zwycięzcy Wyścigu „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej”, DP 1934, nr 163, s. 5.

¹⁰⁷ W 2 etapach dookoła województwa poznańskiego ostatnia próba szosowców polskich, „Przegląd Sportowy” 1934, nr 58, s. 4.

¹⁰⁸ W przededniu gigantycznego wyścigu kolarskiego Dookoła Wielkopolski, DP 1934, nr 164, s. 7.

¹⁰⁹ Wacław Starzyński (Legia Warszawa) wygrał 400 km wyścig „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej” i puchar „Dziennika Poznańskiego”, DP 1934, nr 166, s. 5; Niespodzianki w wyścigu kolarskim dookoła Wielkopolski, „Orełdownik” 1934, nr 165, s. 4.

Do drugiego etapu (z Kościana) stanęło 56 zawodników, ostatecznie do mety dojechało 39¹¹⁰. Tych, którzy w trakcie zawodów rezygnowali, zabierało auto jadące na końcu peletonu. Właśnie samochód zamykający wyścig został uwieczniony na kilku fotografiach podczas postoju w Murowanej Goślinie (il. 25). Był on załadowany rowerami, siedzieli na nim kolarze, a z boku widniał napis: „KONIEC / Wyścigu Dookoła Ziemi Wielkopolskiej / ZWIJAĆ POSTERUNEK”¹¹¹. Jeszcze dwa inne zdjęcia umieszczone w albumie dotyczą wyścigu. Jedno przedstawia przejeżdżającego przez gośliński rynek samotnego kolarza, któremu kibicuje grupa mieszkańców, a drugie – kolarzy wjeżdżających na metę na Stadionie Miejskim w Poznaniu.

Il. 25. Wyścig kolarski „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej”, 22 lipca 1934 roku

¹¹⁰ Kolarze polscy gotowi do meczu z Niemcami. 410 klm. próby na szosach Poznańskich, „Przegląd Sportowy” 1934, nr 59, s. 5.

¹¹¹ Fragment tego samochodu i napisu na nim widać także na zdjęciu przedstawiającym przejazd kolarzy ulicami Poznania przed rozpoczęciem wyścigu. Z biegu kolarskiego „Dookoła Wielkopolski”, DP 1934, nr 166, s. 3.

Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich

W dwudziestoleciu międzywojennym w Murowanej Goślinie aktywnych było kilka stowarzyszeń katolickich prowadzących działalność o charakterze religijno-społecznym. Niektóre, istniejące jeszcze od czasów zaborów, musiały dostosować się do nowych warunków niepodległego kraju, a nowo „powstające stowarzyszenia były odpowiedzią na zmieniające się oblicze kościoła, nowe formy duchowości i prądy myśli katolickiej. [...] Poszczególne organizacje obejmowały różne stany, grupy wiekowe i zawodowe”¹¹².

Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich (KTRP) powstało w Wielkopolsce w 1893 roku. Jego celem były: „obrona postawy religijnej i formacja duchowa członków, działalność oświatowa wśród warstw robotniczych i budowanie więzów towarzysko-społecznych”¹¹³. Oddział gośliński KTRP zaczął działać z inicjatywy ks. Norberta Szwabę z Długiej Gośliny w październiku 1906 roku, a jego patronem został miejscowy proboszcz ks. Wojciech Bocian. Zapisano się do niego wówczas 97 osób¹¹⁴. W II Rzeczypospolitej malała jednak rola i znaczenie katolickich organizacji zawodowych na rzecz konkurencyjnych licznych partii politycznych, organizacji obywatelskich czy związków zawodowych¹¹⁵. W związku z tym zmniejszała się także liczba ich członków¹¹⁶, która np. w goślińskim KTRP wahała się od 35 do 70, przy czym zamieszkiwali oni nie tylko Murowaną Goślinę, ale także Raduszyn, Mściszewo czy Przebędowo. Zarząd tworzyli m.in.: Andrzej Filipiak (robotnik kolejowy), Szczepan Soporowski (palacz), Józef Kamiński (robotnik fabryczny), Wawrzyn Żurowski (robotnik), Jan Tomalka (krawiec), Andrzej Kanonik (robotnik), Władysław Dera (robotnik), Ernest Prause (robotnik), a patronem był ks. Piotr Adamek¹¹⁷.

¹¹² P. Nowak, *Duchowieństwo archidiecezji poznańskiej w latach 1918–1939*, Poznań 2017, s. 243.

¹¹³ L. Wilczyński, *Dzieje archidiecezji poznańskiej w XX wieku i na początku XXI wieku*, Poznań 2019, s. 571.

¹¹⁴ *Dzieje Murowanej...*, s. 171.

¹¹⁵ L. Wilczyński, *Dzieje archidiecezji poznańskiej...*, s. 575.

¹¹⁶ Wstępujących np. do założonego w Murowanej Goślinie w 1919 roku Towarzystwa Robotników Zjednoczenia Zawodowego, którego liczba członków wynosiła początkowo aż 200 i który od 1928 roku funkcjonował pod nazwą Związek Robotników i Rzemieślników Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. APP AmMG, Towarzystwo Robotników „Zjednoczenie”, sygn. 4632/92, nlb.

¹¹⁷ APP AmMG, Spis członków Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w Murowanej Goślinie, sygn. 4632/101, nlb.; APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; APP AmMG, Towarzystwo Robotników „Zjednoczenie”, sygn. 4632/92, nlb.

W albumie zachowało się osiem zdjęć z obchodów 25- i 30-lecia istnienia towarzystwa. Cztery z 1931 roku ukazują pochód na ulicy Poznańskiej (wzięli w nim udział okoliczni duchowni i miejscowe towarzystwa ze sztandarami), a cztery z lipca 1936 roku uczestników obchodów w trakcie akademii prowadzonej przez ówczesnego prezesa towarzystwa Ernesta Prause. Odbierał on życzenia od delegatów, odczytywał telegramy, a zasłużonym członkom wręczał dyplomy. W uroczystości w ogrodzie restauracji Józefa Ciężkiego przy ulicy Rogozińskiej wzięli udział członkowie miejscowych i okolicznych stowarzyszeń (m.in. bratniego towarzystwa z Rogoźna), a przy stole prezydialnym zasiedli szczególnie goście, jak patron ks. Piotr Adamek, burmistrz Stefan Motylewski, kierownik szkoły Franciszek Bazyli, jeden z najbogatszych goślinian, właściciel Fabryki WYROBÓW MIĘSNYCH Jan Bajer, właściciel tartaku Ignacy Kubica, a także właściciel Bolechowa, były senator Tadeusz Szuldrzyński. Gości jubileuszu było wielu, ale raczej nie 200, jak podawała „Gazeta Obornicka”¹¹⁸, tylko ok. 100, jak można wnioskować z pamiątkowych zdjęć (il. 26).

Il. 26. Jubileusz 30-lecia Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, 1936 rok

¹¹⁸ Z *Murowanej Gośliny. Jubileusz 30-lecia istnienia Towarzystwa Robotników Katolickich*, „Gazeta Obornicka” 1936, nr 7, s. [3].

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet

Katolickie Stowarzyszenie Kobiet Pracujących w Poznańskim powołał w 1905 roku arcybiskup Florian Stablewski. Zwano je też Katolickim Stowarzyszeniem Polek, a po 1918 roku Katolickim Związkiem Polek¹¹⁹. W ewidencji urzędowej towarzystw Murowanej Gośliny widnieje jako Towarzystwo Polek, a za daty jego powstania uznaje się lata 1917–1918. Liczba członkiń wahała się od 120 do aż 210. W jego władzach zasiadały m.in.: Teodozja Papajewska, Konstancja Chałaszkiewicz, Irena Rynarzewska, Anna Stern, Bibianna Giersig¹²⁰. Należać do niego mogły kobiety zarówno zamężne, jak i niezamężne, pracujące w przemyśle, handlu, administracji czy rolnictwie. Kładziono w nim nacisk na samokształcenie i czytelnictwo, organizowano szkolenia zawodowe, czynnie uczestniczono w lokalnym życiu parafialnym i społecznym, przygotowywano wystawy prac członkiń i inne uroczystości¹²¹. Przykładowo na początku 1926 roku goślińskie Stowarzyszenie Polek urządziło z inicjatywy swojego patrona, ks. Piotra Adamka, akademię ku czci papieża Piusa XI. Jak można było przeczytać w prasie, „na akademii tej sala p. Bajera wypełniona była publicznością po brzegi. Społeczeństwo Murowanej Gośliny przyjęło uroczystość powyższą z wielkim entuzjazmem, o czym świadczyły niemilknące oklaski”¹²². W albumie zachowały się pojedyncze zdjęcia z 1927 roku z poświęcenia sztandaru (wyszyto na nim wizerunek Matki Boskiej¹²³), z wystawy prac ręcznych zorganizowanej ok. 1935–1937 roku¹²⁴ (il. 27) oraz ze zjazdu katolickich stowarzyszeń kobiet, który odbył się, jak wskazuje podpis pod fotografią, w Murowanej Goślinie 1 czerwca 1936 roku. Grupowe zdjęcie z uroczystości poświęcenia sztandaru zostało opublikowane w majowym numerze „Przewodnika Katolickiego”

¹¹⁹ L. Wilczyński, *Dzieje archidiecezji poznańskiej...*, s. 585–586.

¹²⁰ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

¹²¹ L. Wilczyński, *Dzieje archidiecezji poznańskiej...*, s. 586–587.

¹²² *Murowana Goślina. Obchód ku uczczeniu Ojca św. Piusa XI*, „Gazeta dla Kobiet” 1926, nr 5, s. 3.

¹²³ Większość sztandarów katolickich towarzystw kobiecych wykorzystywała ten wizerunek, co było zresztą zgodne ze wskazaniami centralnej organizacji krajowej. Z. Rzepecka, *W odpowiedzi. VII. Nasze symbole*, „Zjednoczenie. Organ Katolickich Stowarzyszeń Kobiet” 1936, nr 5, s. 77–78; *Nasz sztandar*, „Gazeta dla Kobiet” 1936, nr 8, s. 92.

¹²⁴ W 1931 roku stowarzyszenie zorganizowało „kurs tkactwa ręcznego bez warsztatu”. Odwiedził go ks. Angelicus Konieczka, który „jako misjonarz zainteresował się tą metodą tkactwa, którą pragnie propagować wśród murzynów”. „Ilustracja Poznańska i Nowiny Sportowe” 1931, nr 39, s. 8.

Il. 27. Ks. Piotr Adamek i ks. Edmund Winkler w otoczeniu członkiń Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet podczas wystawy prac ręcznych, ok. 1935–1937

z 1927 roku¹²⁵ i dlatego znany jest jego autor, podpisany jako „Hałaszkiewicz, Mur. Gośl.”. Być może to Antoni Chałaszkiewicz, syn Konstancji, jednej z założycielek Towarzystwa Polek.

Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej Męskiej

Gdy na początku 1926 roku ks. Piotr Adamek został proboszczem parafii w Murowanej Goślinie, miał już doświadczenie w pracy z młodzieżą, był też zainteresowany sprawami społeczno-wychowawczymi. Pisywał artykuły do takich czasopism jak „Przyjaciel Młodzieży”, „Robotnik”, „Przewodnik Katolicki”, w 1912 roku jako mówca (z wykładem „O chrześcijańskich podstawach gospodarstwa społecznego”) uczestniczył w kursie społecznym zorganizowanym przez Związek Katolickich Towarzystw Robotników Polskich, był także wicepatronem poznańskiego Towarzystwa Młodzieży Polsko-Katolickiej¹²⁶. Po objęciu goślińskiej

¹²⁵ Poświęcenie sztandaru Stowarzyszenia Polek w Mur. Goślinie przez x. prob. Adamka, „Przewodnik Katolicki” 1927, nr 19, s. 272.

¹²⁶ M. Banaszak, *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 22–23; L. Wilczyński, *Katolickie organizacje młodzieży męskiej w Wielkopolsce 1860–1939*, Toruń 2001, s. 62.

parafii wykorzystał dotychczasowe doświadczenie i od początku poświęcił się intensywnej pracy duszpasterskiej i społecznej. Już 25 kwietnia 1926 roku¹²⁷ założył Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej Męskiej, którego celem było kształcenie młodych mężczyzn „na światłych, dzielnych i czynnych członków społeczeństwa, przejętych duchem katolickim i polskim”. Do jego zadań należały: wychowanie religijne i moralne młodzieży, działalność społeczna i dobroczynna, wreszcie także „pielęgnowanie zdrowego życia towarzyskiego” oraz „uprawianie i popieranie wychowania fizycznego”¹²⁸. Właśnie do tego ostatniego nawiązuje pięć zdjęć z albumu, datowanych na 15 sierpnia 1931 roku i przedstawiających poświęcenie kajaków stowarzyszenia. Widać na nich modlącego się patrona, ks. Adamka, w towarzystwie licznie zebranej publiczności. Jedna fotografia się wyróżnia – w zwodowanych kajakach siedzi czterech młodzieńców, dwóch na kosczałkach ma inicjały SMP. Pozują oni wraz ze zgromadzonym tłumem do pamiątkowego zdjęcia (il. 28).

W roku założenia stowarzyszenie liczyło 72 członków (zwanych druhami), w późniejszych latach średnio 65. Do zarządu należeli m.in.: Józef i Waław Cieslikowie, Tomasz Dreger, Marian Nowak, Marian Ciężki, Stanisław Dolina, Alojzy Piwoński, Kazimierz Papajewski, Romuald Nowacki, Stefan Florkowski czy Marian Krzymiński¹²⁹. W 1931 roku raczej skromnie świętowano 5-lecie istnienia organizacji. Program był dość klasyczny, zbliżony do innych tego typu uroczystości. W niedzielę 17 maja rano spod salki parafialnej zebrani udali się na mszę. Po niej odbyło się zebranie w salce (obejmujące sprawozdanie z dotychczasowej działalności, odznaczenia dla członków, składanie życzeń), a po południu zawody na dziedzińcu szkolnym¹³⁰. Jak informował „Głos Powiatu Obornickiego”, w pięcioboju nagrody otrzymali „pp. Nowak M., Zwiernik, Glapiński, Orłowski i Meyer”, natomiast w biegu na 3000 m „przybiegli do mety zwycięzcy w nast. kolejności pp.: Dreger T., Polcyn, Dreger N. i Wylęgała”¹³¹. Na jednej z kart albumu wklejono osiem zdjęć i podpisano: „Uroczysty obchód 5. lecia Stow. Młodzieży Polskiej”, przy czym

¹²⁷ Do Magistratu w Mur. Goślinie, [...] d. 14 V 1926 r., APP AmMG, Towarzystwo Młodzieży Męskiej św. Stanisława Kostki, sygn. 4632/96, nlb.

¹²⁸ Ustawa Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej, w: *Zjednoczenie Młodzieży Polskiej. Ustawy*, Poznań 1925, s. 3–4.

¹²⁹ APP AmMG, Towarzystwo Młodzieży Męskiej św. Stanisława Kostki, sygn. 4632/96, nlb.; APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.

¹³⁰ *Zaproszenie. Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej pod wezw. św. Stanisława Kostki*, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

¹³¹ *Murowana Goślina. Pięciolecie istnienia S.M.P.*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 61, s. [4].

Il. 28. Poświęcenie kajaków członków Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej, 15 sierpnia 1931 roku

datę 28 czerwca skreślono i zapisano: 3 maja. Żadna z tych dat nie jest właściwa, ponieważ piątą rocznicę stowarzyszenie obchodziło 17 maja. Wątpliwości budzą też same zdjęcia. Przedstawiają one bowiem dużą uroczystość – przemarsz licznego pochodu przez rynek i ulicę Poznańską, poczty sztandarowe i defiladę. Znacznie bardziej pasują do dwóch innych zdjęć umieszczonych w albumie i podpisanych: „Zjazd okręgowy Stow. Młodz. Katol. 11/8.35”. Gwoli wyjaśnienia trzeba wspomnieć, że w 1934 roku Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej zostało włączone w struktury Akcji Katolickiej i przekształcone w Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (KSMM)¹³². Pod tą właśnie nazwą gośliński oddział KSMM gościł w niedzielę 11 sierpnia 1935 roku zlot VIII okręgu stowarzyszenia, tzw. okręgu Poznań-Północ. Jak informowało czasopismo „Młody Hufiec”, był to jeden z wielu zlotów zorganizowanych w sierpniu tego roku (inne odbyły się m.in. w Kościanie, Wronczynie, Jarocinie czy Dobrzycy). Wszystkie one „udały się wspaniale” i miały podobny przebieg: „Po rannej zbiórce i raporcie uczestnicy zlotu udawali się na nabożeństwo. [...] Po nabożeństwie – obowiązkowy przemarsz ulicami

¹³² Pod nową nazwą dawne hasła, KP 1935, nr 524, s. 9.

miasta, zakończony defiladą, po czym wszyscy udają się na akademię zlotową, w których często uczestniczyli także przedstawiciele władz państwowych, samorządowych i komunalnych. W godzinach popołudniowych w ramach festynów ludowych o pomysłowych programach, rozgrywano okręgowe zawody w gry sportowe i lekką atletykę¹³³. Właśnie tak wyglądał zlot w Murowanej Goślinie. Mszę świętą celebrował ks. Piotr Adamek, a kazanie wygłosił ks. Feliks Bodzianowski z Owińsk. Potem miała miejsce na rynku defilada („wypadła imponująco”) przed władzami okręgu i zarządem miejscowej Akcji Katolickiej. W defiladzie wzięły udział stowarzyszenia z Owińsk, Kicina, Wierzonki, Wierzenicy, Chludowa, Głębozka i Murowanej Gośliny oraz miejscowe organizacje należące do Akcji Katolickiej. Następnie w sali parafialnej zorganizowano akademię, a po południu na boisku szkolnym – zawody lekkoatletyczne, w których zwyciężyło KSMM z Owińsk¹³⁴. W zlocie wzięło udział 220–240 druhów. Można przypuszczać, że to właśnie ową imponującą defiladę i przemarsz ulicami miasta widać na zachowanych zdjęciach. Jedno z nich pokazuje maszerujących członków goślińskiego KSMM, niosących sztandar (il. 29), a za nimi ludzi w pochodzie, wyłaniających się z ulicy Pierackiego (dawnej Rogozińskiej) i kierujących się na rynek.

Il. 29. Zlot okręgowy Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej,
11 sierpnia 1935 roku

¹³³ *Kronika Okręgów. Nasze zloty okręgowe*, „Młody Hufiec” 1934, nr 9, s. 10.

¹³⁴ *Z Wielkopolski. Murowana Goślina*, KP 1935, nr 367, s. 7.

Stowarzyszenie Młodych Polek

Obok Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Męskiej istniało w Murowanej Goślinie Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, zwane popularnie Młodymi Polkami. Na zebraniu organizacyjnym 4 października 1931 roku zapisały się 34 członkinie, z czasem liczba ta wzrosła do ponad 70. Patronem stowarzyszenia został ks. Piotr Adamek, a patronką Stefania Piwońska¹³⁵. Zarząd tworzyły: Waleria Cieślik, Maria Garstkiewicz, Janina Chudzicka, Helena Kwiatkowska i Elżbieta Kozłowska¹³⁶. Młode Polki włączały się aktywnie w prace kulturalno-oświatowe, prowadziły kursy robótek ręcznych¹³⁷, znane były z organizowania licznych wycieczek

Il. 30. Stowarzyszenie Młodych Polek, 1933 rok

¹³⁵ *Doniesienie do Magistratu (w Murow. Goślinie)*, *Murowana Goślina* 4 XI 1931, APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

¹³⁶ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; *Z Wielkopolski. Murowana Goślina (Założenie Towarzystwa Młodych Polek)*, KP 1931, nr 464, s. 6; *Murowana Goślina. Utworzenie Stow. Młodych Polek*, „*Głos Powiatu Obornickiego*” 1931, nr 119, s. [3].

¹³⁷ *Murowana Goślina. Kurs robótek ręcznych*, „*Głos Powiatu Obornickiego*” 1931, nr 113, s. [3].

krajoznawczych i z działalności w kółkach śpiewu i teatralnych¹³⁸, uczestniczyły także w pochodach podczas świąt państwowych i religijnych, brały udział w większości zawodów sportowych dla młodzieży organizowanych w Murowanej Goślinie¹³⁹. W albumie zachowały się trzy zdjęcia grupowe, datowane na 1933 rok, przedstawiające członkinie stowarzyszenia w przepisowych strojach (il. 30) – mundurkach, na które składały się luźne bluzki z kołnierzykiem i długim rękawem, wyłożone na długie spódnice, bluzki mogły być uzupełnione krawatem i przepasane paskiem, a nakrycia głowy stanowiły kapelusiki lub berety¹⁴⁰.

Katolickie Stowarzyszenie Mężów

Katolicki Związek Mężów powstał z inicjatywy władz archidiecezji poznańskiej w 1934 roku¹⁴¹, a już w styczniu 1935 roku w Murowanej Goślinie pod patronatem ks. Piotra Adamka powołano jego oddział – Katolickie Stowarzyszenie Mężów. Na zebranie organizacyjne przybyło ok. 120 mężczyzn, ostatecznie do towarzystwa wstąpiło ich 54, ale podczas kolejnych spotkań zapisujących się przybywało. W zarządzie zasiadli m.in. Piotr Burzyński, Antoni Wojtowski, Waław Antoniewicz, Stanisław Bogusz, Piotr Cholewicki, Jan Tomalka i Józef Karpiński¹⁴². Stowarzyszenie działało jako jedna z kolumn Akcji Katolickiej, jego zadaniem było „krzewienie prawd religii katolickiej”, „krzewienie katolickiego ducha obywatelskiego”, „szerzenie oświaty i nauki”¹⁴³. Podczas jednego z zebrań postanowiono zorganizować specjalne spotkanie, na którym mężczyźni katolicy

¹³⁸ L. Wilczyński, *Młode Polki. Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w Wielkopolsce 1918–1939*, Toruń 2005, s. 198. Na przykład 13 marca 1932 roku w sali parafialnej zorganizowały przedstawienie amatorskie *Poncja córka Piłata Felixa Hintemeyera*. *Wniosek Stowarzyszenia Młodych Polek, Murowana Goślina, dn. 12 III 32*, APP AmMG, Przedstawienia teatralne, kinematograficzne oraz inne, sygn. 4632/78, nlb.

¹³⁹ Zob. np. *Murowana Goślina, 8 IV 1933 r.*; *W myśl życzenia Komitetu P.W.F.W. zgłaszam drużynę Stow. Młod. Polskiej (Żeńskiej) w Mur. Goślinie do wzięcia udziału w siatkówce w dniu 3 III 1934 r.*, APP AmMG, Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe, sygn. 4632/238, nlb.

¹⁴⁰ L. Wilczyński, *Młode Polki...*, s. 74–75.

¹⁴¹ L. Wilczyński, *Dzieje archidiecezji poznańskiej...*, s. 588.

¹⁴² *Protokół z zebrania organizacyjnego Katolickiego Stowarzyszenia Mężów Oddziału w Murowanej Goślinie [27.01.1935]*, APP, Polskie partie polityczne, organizacje, stowarzyszenia i związki, Protokolarz zebrań K.S.M. w Murowanej Goślinie, sygn. 887/385, s. 1-2.

¹⁴³ *Protokół z zebrania plenarnego K.S.M. w Murowanej Goślinie [17.02.1935]*, APP, Polskie partie polityczne, organizacje, stowarzyszenia i związki, Protokolarz zebrań K.S.M. w Murowanej Goślinie, sygn. 887/385, s. 3.

Il. 31. Ślubowanie Katolickiego Stowarzyszenia Mężów w ogrodzie Józefa Bajera, 30 czerwca 1935 roku

złożyliby przyrzeczenie i na którym miała zostać wykonana pamiątkowa fotografia. Ta uroczysta akademicka, obejmująca śpiew pieśni religijnych, deklamacje, obrazek sceniczny *Nawrócenie*, referat, a co najważniejsze – ślubowanie członków i poświęcenie się Najświętszemu Sercu Jezusowemu, odbyła się 30 czerwca 1935 roku w ogrodzie Józefa Bajera¹⁴⁴ i faktycznie wykonano wówczas serię pamiątkowych zdjęć (il. 31).

Towarzystwo Chóru Kościelnego

Od 1926 roku istniało Towarzystwo Chóru Kościelnego św. Cecylii¹⁴⁵, założone przez ks. Piotra Adamka, mające dwa chóry (męski i mieszany),

¹⁴⁴ Protokół z zebrania plenarnego K.S.M. w Murowanej Goślinie [23.06.1935], APP, Polskie partie polityczne, organizacje, stowarzyszenia i związki, Protokolarz zebrań K.S.M. w Murowanej Goślinie, sygn. 887/385, s. 8–9.

¹⁴⁵ Wiele organizacji śpiewaczych dodawało do swoich formalnych nazw imiona kompozytorów, twórców, symbole ze świata muzyki itp. Gośliński chór nie był pod tym względem oryginalny – obrał sobie za patronkę św. Cecylię, której imię do 1919 roku nosiło w Poznaniu 10 towarzystw, a do 1939 roku już 17. Zob. J. Pieprzyk, *Ewolucja i rozwój ruchu śpiewaczego w Wielkopolsce w okresie międzywojennym*, w: *Zorganizowany amatorski ruch chóralny w Wielkopolsce 1892–1992*, red. J. Hellwig, Poznań 1992, s. 157–158.

wykonujące nie tylko religijny repertuar. Dzięki temu oraz wysokiemu poziomowi chór występował podczas nabożeństw, uroczystości religijnych i państwowych, a także uświetniał różne akademie i obchody. Pierwszym dyrygentem był Anzelm Kędzierzyński, po nim posadę tę piastował – od listopada 1927 do października 1931 roku – Franciszek Wilczyński¹⁴⁶, następnie do 1936 roku – Władysław Konieczka, a do 1939 roku – Symforian Kowalski¹⁴⁷. W zarządzie zasiadali m.in.: Józef Cieślik, Władysław Konieczka, Władysław Rynarzewski, Piotr Cholewicki, Kazimierz Sommerfeld, Antoni Iwiński, Piotr Burzyński i Kazimierz Benenowski, a liczba członków wynosiła ok. 60–65¹⁴⁸. Gośliński chór należał do Związku Chórów Kościelnych w Poznaniu, musiał więc przestrzegać statutu tego związku¹⁴⁹. Na kartach albumu zachowało się pięć fotografii grupowych członków chóru z lat 1930–1933. Jedna z nich, wykonana 15 marca 1931 roku w sali parafialnej, przedstawia chórzystów i zaproszonych gości na zebraniu z okazji 5-lecia istnienia towarzystwa (il. 32). Po mszy świętej, na uroczystym posiedzeniu w sali parafialnej, prowadzonym przez burmistrza Marcelego Ratajczaka, sprawozdanie z dotychczasowych lat pracy przedstawił Kazimierz Sommerfeld, wręczono dyplomy i listy pochwalne, a delegacje miejscowych towarzystw złożyły życzenia jubilatowi¹⁵⁰. Wieczorny koncert w sali hotelu Hieronima Żurka zyskał pochlebny recenzję na łamach miesięcznika „Muzyka Kościelna”: „był tak doborowy program, a wykonanie jego stało na takim poziomie, jakie osiągnąć może tylko dobry chór. Solowe partie wykonali wcale nieprzeciętnie członkowie chóru. Pełen zapału do pracy młody dyr. p. Wilczyński, poświęcił dla chóru cały swój zasób wiedzy, a rezultat tej pracy okazał się bardzo dodatni”¹⁵¹.

¹⁴⁶ Zob. <https://www.csw2020.com.pl/biogram/franciszek-wilczynski/> [dostęp: 4.09.2022].

¹⁴⁷ *Dzieje Murowanej...*, s. 211–212.

¹⁴⁸ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; *Murowana Goślina. Z zebrania chóru kościelnego*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 5, s. [4]; *Z Wielkopolski. Murowana Goślina (Z Chóru Kościelnego)*, KP 1932, nr 24, s. 12; *Do Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego w Mur. Goślinie*, 3 II 1933 [Wybór nowego zarządu chóru podczas Roczego Walnego Zebrania 29 stycznia 1933 roku], APP AmMG, Klub Sportowy „Concordia” Murowana Goślina, sygn. 4632/94, nlb.

¹⁴⁹ *Statut obowiązujący chóry kościelne należące do Związku Chórów Kościelnych w Poznaniu*, Poznań 1929.

¹⁵⁰ *Murowana Goślina. Pięciolecie chóru kościelnego*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 38, s. [3].

¹⁵¹ St. S., *Murowana Goślina*, „Muzyka Kościelna” 1931, nr 4, s. 48.

Il. 32. Zebranie z okazji 5-lecia Towarzystwa Chóru Kościelnego, 15 marca 1931 roku

Chór kościelny często urządzał przedstawienia teatralne i muzyczne, a zysk z nich przeznaczal na samokształcenie, powiększanie repertuaru i cele kulturalno-oświatowe. Występował na sali Józefa Bajera, np. 29 grudnia 1929 roku wykonał tam *Dziewczę z chaty za wsią* z muzyką Zygmunta Noskowskiego, 4 stycznia 1931 roku *Zamek na Czorsztynie* z muzyką Karola Kurpińskiego i *Słowiczka* Witolda Bełzy, 26 kwietnia 1931 roku dwie operetki z muzyką Jacques'a Offenbacha (*Piosenkę pana Fortunata* i *Jagusia płacze, śmieje się Jaś*), a 26 lutego 1933 roku *Wróżbę cyganki czyli wesele Basi* Ignacji Piątkowskiej i *Jeden z nas musi się ożenić* Eugène'a Labiche'a. Nierzadko przedstawieniom towarzyszyły zabawy taneczne do białego rana. Chór specjalizował się w repertuarze lekkim, komediowym. Brał aktywny udział w zabawach i inscenizacjach z okazji dożynek (organizowanych w Murowanej Goślinie rokrocznie w połowie lub pod koniec sierpnia). Kilkanaście fotografii datowanych na lata 1932–1933 przedstawia przebranych, głównie w stroje ludowe, uczestników zabawy, siedzących na wozach lub jadących na nich przez rynek i pozujących do pamiątkowych zdjęć. W 1932 roku obrzęd dożynek odbył się, jak wskazują podpisy w albumie, 28 sierpnia, a jego uczestnicy bawili się na zabawie w ogrodzie Józefa Bajera przy ulicy Poznańskiej, o czym świadczy trzymany przez nich transparent z napisem: „Dziś dożynki / Spieszcie się wszyscy / do ogrodu p. Bajera / początek 1.30 popoł.” (il. 33).

Il. 33. Uczestnicy dożynek, 28 sierpnia 1932 roku

Stowarzyszenie Muzyczne „Harmonia”

Amatorski ruch śpiewaczy rozwijał się w Wielkopolsce już w okresie zaborów, ale prawdziwy jego rozkwit przypadł na dwudziestolecie międzywojenne. W 1924 roku wielkopolskich towarzystw śpiewaczych było 181, do 1939 roku ich liczba wzrosła do 300 – nic więc dziwnego, że Poznańskie uważano wówczas za „metropolię śpiewaczą”¹⁵². Drobną cegiełkę do tego imponującego osiągnięcia dołożyła także Murowana Goślina ze swoim chórem kościelnym. Obok niego od 1 sierpnia 1929 roku działało Stowarzyszenie Muzyczne „Harmonia”¹⁵³. Jego początki sięgały końca XIX wieku i małej, rodzinnej orkiestry Fiedlerów. W 1926 roku kapelmistrzem tej orkiestry został szanowany w mieście właściciel „Młyna i tartaku parowego Jende i Pędziński” – Franciszek Pędziński¹⁵⁴, który doprowadził

¹⁵² K. Winowicz, *Narodowe i patriotyczne idee wielkopolskiego ruchu śpiewaczego*, Poznań 1982, s. 30.

¹⁵³ Podobnie jak kościelny chór św. Cecylii, stowarzyszenie świeckie także dodało element w nazwie, przy czym wybór ten był równie nieoryginalny. Przed 1919 rokiem „Harmonia” zwało się 10 organizacji, a do 1939 roku – już 20. Zob. J. Pieprzyk, op. cit., s. 157–158.

¹⁵⁴ Zob. <https://www.csw2020.com.pl/biogram/biogram-franciszka-pedzinskiego/> [dostęp: 4.09.2022].

do rozwoju stowarzyszenia i zadbał o formalną rejestrację właśnie w 1929 roku¹⁵⁵. W pierwszym zarządzie zasiadali: Stanisław Nowotny (prezes), Aleksander Groc (dyrygent), Henryk Mastalski (sekretarz), Mikołaj Halamski (skarbnik) i Zygmunt Groc (bibliotekarz)¹⁵⁶, w później wybieranych także m.in. Franciszek Pędziński, Telesfor Rakocy, Teofil Szwaba, Adam Kosmowski czy Marian Ciężki, a liczba członków dochodziła do 36¹⁵⁷. Najważniejszym celem „Harmonii” było „wzajemne nauczanie się muzyki przez odbywanie wspólnych lekcji muzycznych, udzielanie rad i wskazówek w zakresie muzyki, przez udzielanie lekcji zdolnym i już obznajmionym technicznie w muzyce członkom stowarzyszenia”¹⁵⁸. Środki na ten cel pochodziły ze składek członkowskich, te zaś były uzupełniane

Il. 34. Wycieczka Stowarzyszenia Muzycznego „Harmonia” do Ujścia, 1931 rok

¹⁵⁵ D. Paprocki, *Gośliniaków księga...*, s. 25–26.

¹⁵⁶ *Do Magistratu Mur. Gośliny, Mur. Goślina dnia 26.4.30*, APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

¹⁵⁷ *Do Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, Murowana Goślina, dnia 23 stycznia 1931 r.*, APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.; APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.

¹⁵⁸ *Statut*, APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

dochodami z organizowanych koncertów, przedstawień amatorskich¹⁵⁹, zabaw, festynów, z występów podczas akademii lub jubileuszy innych organizacji. Zwykle członków chóru łączyły też więzi koleżeńskie czy nawet przyjacielskie¹⁶⁰, o czym świadczy spędzanie wspólnie czasu poza tym związanym z bezpośrednią działalnością chóru. Właśnie silne więzi koleżeńskie członków goślińskiej „Harmonii” ilustruje sześć zdjęć z omawianego albumu. Dokumentują one wycieczkę stowarzyszenia do Ujścia w 1931 roku, podczas której uczestnicy nie tylko zwiedzili słynną Kalwarię Ujską, ale także sfotografowali się przy kamieniu granicznym i placówce Straży Granicznej w Ujściu oraz udali się na rejs statkiem po Gwdzie (il. 34).

Towarzystwa związane z obronnością kraju

W okresie międzywojennym działało w Murowanej Goślinie kilka organizacji związanych z obronnością kraju, których charakter w ewidencji towarzystw określany był jako „wojskowo-wychowawczy”. Niektóre z nich są reprezentowane na fotografiach w omawianym albumie.

W październiku 1931 roku założono Kolejowe Przystosowanie Wojskowe (KPW), będące branżową organizacją paramilitarną zrzeszającą pracowników kolejowych. Jego prezesem był Feliks Grajek (jednocześnie naczelnik goślińskiej stacji kolejowej), a sekretarzem Marcin Krause (asystent kolejowy)¹⁶¹. Zachowały się cztery zdjęcia datowane na 1933 rok z bliżej nieokreślonej uroczystości KPW, w tym trzy podpisane jako „Pochód na zabawę” i jedno grupowe wykonane na tle budynku dworca. Widać na nim członków goślińskich towarzystw ze sztandarami oraz m.in. burmistrza Juliana Lewandowskiego czy ks. Piotra Adamka (il. 35).

Także w 1931 roku powstał Związek Powstańców i Wojaków im. Wojciecha Karpińskiego, którego celem było „pielegnowanie pamięci poległych w powstaniu 1918/19 r. i późniejszych walkach przy ustaleniu granic Rzeczypospolitej Polskiej”, „podtrzymywanie ducha solidarności i braterskości przez zgromadzenia, wykłady, odczyty, obchody świąt i rocznic narodowych”, organizowanie ćwiczeń wojskowych, a także „gotowość niesienia w razie potrzeby czynnej pomocy armii polskiej”¹⁶². Jego

¹⁵⁹ Np. 26 grudnia 1930 roku „Harmonia” pokazała przedstawienie *Chłapiacy Hrabia*, a po nim urządziła zabawę taneczną. *Do Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, Mur. Goślina dnia 18 grudnia 1930 r.*, APP AmMG, Przedstawienia teatralne, kinematograficzne oraz inne, sygn. 4632/78.

¹⁶⁰ J. Pieprzyk, op. cit., s. 186.

¹⁶¹ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.

¹⁶² *Statut dla Towarzystw Powstańców i Wojaków zrzeszonych w Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków w Poznaniu, Poznań [b.d.]*, s. 4–5. Zgodnie ze statutem

Il. 35. Uroczystość Kolejowego Przynsposobienia Wojskowego, 1933 rok

zarząd tworzyli m.in.: Zygmunt Rakocy, Franciszek Karpiński, Kazimierz Nowak, Kazimierz Klainert, Mikołaj Halamski i Waclaw Jankiewicz¹⁶³. Członkowie zarządu przedstawieni są na dwóch zdjęciach (il. 36), trzecie z kolei ukazuje grupę uczestników zabawy zorganizowanej przez związek w ogrodzie Józefa Bajera 13 sierpnia 1939 roku.

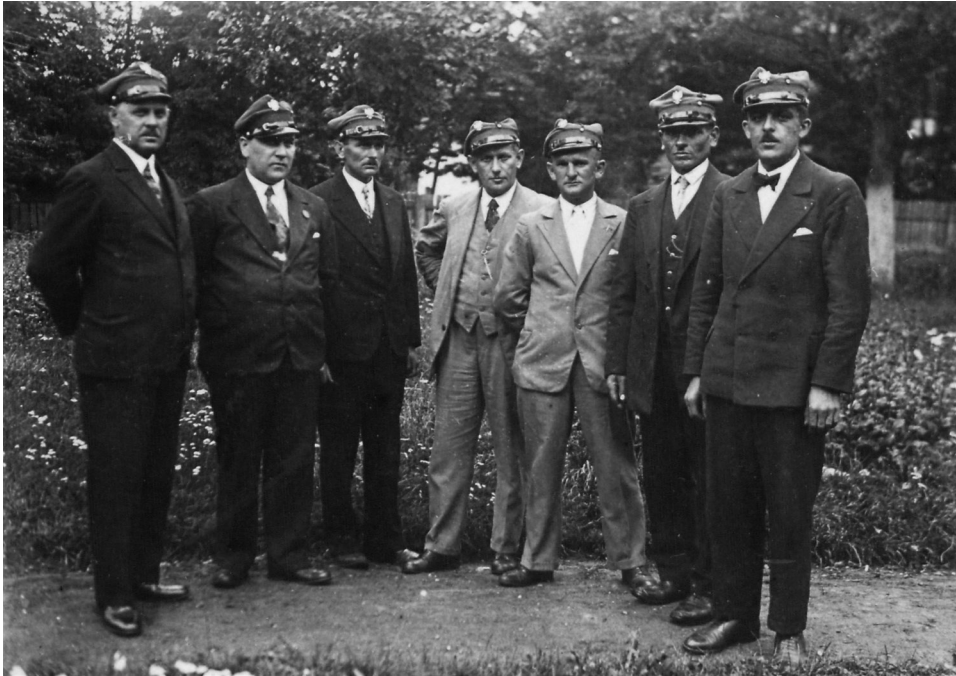
Warto wspomnieć o goślińskim Kole Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej. Na polecenie starosty powiatu obornickiego burmistrz miasta, Marcei Ratajczak, 19 października 1924 roku zorganizował miejscowe koło Ligi Obrony Powietrznej Państwa. Do jego pierwszego zarządu weszli – poza burmistrzem – m.in.: aptekarz Jan Rogala, mistrz malarski Waclaw Nowacki i kasjer kasy leśnej Bolesław Krzywiński¹⁶⁴. Koło początkowo liczyło 11 członków, ale ich liczba szybko rosła (na początku

---

poszczególne oddziały mogły do nazwy dodać nazwisko niezującego polskiego bohatera lub poległego w danej miejscowości bohatera powstania. Gośliński oddział wybrał nazwisko powstańca styczniowego z Murowanej Gośliny – Wojciecha Karpińskiego.

¹⁶³ APP AmMG, Ewidencja towarzystw, sygn. 4632/99, nlb.; APP AmMG, Rejestracja towarzystw, sygn. 4632/100, nlb.

¹⁶⁴ *Działo się w Murowanej Goślinie na sali p. Paetza dnia 19 października 1924 r.*, APP AmMG, Liga Obrony Powietrznej Państwa, sygn. 4632/237, nlb.; *Kronika prowincjonalna. Murowana Goślina (L.O.P.P.)*, KP 1924, nr 264, s. 5.

Il. 36. Zarząd Związku Powstańców i Wojaków im. Wojciecha Karpińskiego. Stoją od lewej: Mikołaj Halamski, Kazimierz Klainert, Zygmunt Rakocy, Franciszek Karpiński, Kazimierz Nowak, Wojciech Wysocki, Józef (?) Thiem

1925 roku wynosiła już 46)¹⁶⁵, ponadto w mieście działały także mniejsze koła – kolejowe i szkolne¹⁶⁶. W 1927 roku doszło w całym kraju do połączenia Ligi z Towarzystwem Obrony Przeciwgazowej, co zaowocowało powstaniem Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPP)¹⁶⁷. Celem tego stowarzyszenia było popularyzowanie polskiego lotnictwa (w tym zbieranie składek na cele lotnicze) i zasad obrony powietrznej i przeciwgazowej. Murowana Goślina włączała się w organizowane corocznie ogólnopolskie Tygodnie Lotnicze, podczas których m.in. kwestowano na rzecz LOPP. Taką zbiórkę uliczną urządzono np. 12 czerwca 1932 roku. Połączono ją z zabawą oraz ze strzelaniem z karabinów małokalibrowych i wiatrówek w ogrodzie Bractwa Strzelców Kurkowych¹⁶⁸. Miesiąc

¹⁶⁵ *Spis członków* [1925], APP AmMG, Liga Obrony Powietrznej Państwa, sygn. 4632/237, nlb.

¹⁶⁶ *Dzieje Murowanej...*, s. 215.

¹⁶⁷ J. Korbał, *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej*, Warszawa 2021, s. 6.

¹⁶⁸ *Do Pana Starosty Powiatowego w Obornikach, Mur. Goślina, dnia 16 czerwca 1932*, APP AmMG, Liga Obrony Powietrznej Państwa, sygn. 4632/237, nlb.

później, 7 lipca, zorganizowano w mieście pokaz gazowy, z którego to wydarzenia burmistrz przesłał do komendanta powiatowego Przystosowania Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Obornikach trzy zdjęcia¹⁶⁹. W albumie znalazło się siedem fotografii z tego lipcowego dnia. Przedstawiają one płonące ognisko na rynku i gaszących je strażaków, harcerzy z noszami i wojskowych, niektórych w maskach gazowych. Na koniec wszyscy ustawili się do pamiątkowego zdjęcia (il. 37). Dwie fotografie dokumentują z kolei XIII Tydzień LOPP, którego obchody miały miejsce od 24 września do 1 października 1936 roku¹⁷⁰. 27 września zorganizowano w Murowanej Goślinie loty propagandowe samolotem szkolnym RWD-8 – na jednym zdjęciu widać tłum stojący przed samolotem, na drugim miasto z lotu ptaka. Koło LOPP od 1933 roku działało także w miejscowej szkole powszechnej¹⁷¹. Uczniowie należący do tego koła – dziewczynki w opaskach pielęgniarских i chłopcy w maskach gazowych,

Il. 37. Pokaz gazowy LOPP, 7 lipca 1932 roku

¹⁶⁹ Do Pana Kapitana Malinowskiego Komendanta Powiatowego P.W. i W.P. w Obornikach, Murowana Goślina, dnia 23 sierpnia 1932, APP AmMG, Liga Obrony Powietrznej Państwa, sygn. 4632/237, nlb.

¹⁷⁰ Z okolicy. Murowana Goślina. XIII Tydzień L.O.P.P., „Gazeta Obornicka” 1936, nr 54, s. [2–3].

¹⁷¹ Sprawozdanie z czynności szkolnego Koła L.O.P.P. na rok 1933/34, APP, Inspektorat Szkolny w Obornikach, Akta dotyczące szkoły Murowana Goślina 1, sygn. 4716/84, nlb.

trzymający w rękach transparenty z napisami: „L.O.P.P. nie grozi wojną lotniczo-gazową” czy „Zapisz się na członka L.O.P.P.” – w towarzystwie grona nauczycielskiego pozowali w 1934 roku do pamiątkowej fotografii.

Życie parafii katolickiej

Katolicka parafia w Murowanej Goślinie do 1927 roku wchodziła w skład dekanatu rogozińskiego, a od 14 marca 1927 roku do – nowo utworzonego w archidiecezji poznańskiej – dekanatu goślińskiego¹⁷². Należeli do niej wierni z miasta i okolicznych miejscowości (m.in. Boduszewa, Głębocka, Mściszewa, Przebędowa, Trojanowa). W 1929 roku było ich 3731, w 1938 roku – 4390¹⁷³. Po śmierci w 1925 roku długoletniego i zasłużonego dla miasta księdza proboszcza, aktywnego działacza społecznego, Tytusa Orańskiego¹⁷⁴, parafię objął ks. Piotr Adamek, pozostający na tym stanowisku do wybuchu II wojny światowej. Katolicy stanowili zdecydowaną większość mieszkańców Murowanej Gośliny. Czynnie uczestniczyli w świętach kościelnych, wydarzeniach religijnych odbywających się nie tylko w mieście, ale także w okolicy, byli też członkami licznych towarzystw kościelnych. Nic więc dziwnego, że w albumie ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu kilkadziesiąt fotografii dokumentuje bogate życie religijne katolików parafii Murowanej Gośliny, w tym obchody cyklicznych świąt kościelnych, np. Bożego Ciała w latach 1927, 1930 i 1932 oraz Święta Chrystusa Króla z lat 1932–1933. To ostatnie było organizowane przez Ligę Katolicką i zwykle przebiegało tak samo: biorące udział w pochodzie „towarzystwa kościelne, półkościelne i świeckie” wyruszały z boiska szkolnego, ulicą Rogozińską docierały do kościoła, a po nabożeństwie szły rynkiem i ulicą Poznańską do sali Józefa Bajera, gdzie odbywała się akademія¹⁷⁵. Jednak nie tylko kalendarz liturgiczny przynosił

¹⁷² J. Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, s. 327.

¹⁷³ „Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej” 1929, s. 281; „Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej” 1938, s. 209–210.

¹⁷⁴ Tytus Orański od 1909 roku był najpierw administratorem, a potem proboszczem w Murowanej Goślinie. Brał czynny udział w życiu społecznym i kulturalnym miasta. Więcej zob. H. Kubera, H. Szatkowski, *Orański Tytus Jan Aleksander (1876–1925)*, w: *Księga społeczniczy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny*, t. 2 (I–O), Gniezno 2007, s. 383; zob. też <https://www.csw2020.com.pl/biogram/ks-tytus-oranski/> [dostęp: 29.08.2022]

¹⁷⁵ *Do Magistratu, Murowana Goślina, dnia 24 października [19]32, APP AmMG, Przedstawienia teatralne, kinematograficzne oraz inne, sygn. 4632/78, nlb.; Do Miej-*

Il. 38. Poświęcenie dzwonów, 4 lipca 1926 roku

okazje do świętowania. Ksiądz Piotr Adamek objął parafię w lutym 1926 roku¹⁷⁶, a już niespełna pół roku później przewodniczył wielkiej uroczystości w Murowanej Goślinie, mianowicie poświęceniu nowych dzwonów dla miejscowego kościoła. Poprzednie, jak informuje podpis pod fotografią z albumu datowaną na 1915 rok, zostały zdjęte w czasie I wojny światowej i przetopione na armaty. Zdjęcia z 4 lipca 1926 roku przedstawiają m.in. mieszkańców klęczących podczas modlitwy odmawianej przez ks. Adamka¹⁷⁷ oraz pozujących do pamiątkowej fotografii (il. 38).

skiego Urzędu Bezpieczeństwa P. i P.P., Murowana Goślina, dnia 25.20.1933 r., APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

¹⁷⁶ Introdukcja ks. Piotra Adamka miała miejsce 14 lutego 1926 roku. *Druhowie! [sic!] Z okazji uroczystości introdukcji Przewielebnego Księdza Proboszcza Adamka [...], Murowana Goślina, dnia 12 lutego 1926 r.*, APP AmMG, Sprawy Ochotniczej Straży Pożarnej, sygn. 4632/196, nlb. Niektóre biogramy ks. Adamka podają błędną datę 1 stycznia 1926 lub 1928 roku. Zob. np. M. Banaszak, *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Księża społecznicy w Poznańskim 1894–1919. Słownik biograficzny* (Zeszyt próbny zawierający nazwiska na litery A–B), Warszawa 1984, s. 19–21; M. Banaszak, *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny*, t. 1 (A–H), Gniezno 2007, s. 21–22; zob. też <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=13> [dostęp: 31.08.2022].

¹⁷⁷ Tę fotografię umieszczono w jednym z sierpniowych numerów „Przewodnika Katolickiego”: *Poświęcenie dzwonów w Murowanej Goślinie pod Poznaniem przez x. prob. Piotra Adamka d. 4 lipca*, „Przewodnik Katolicki” 1926, nr 31, s. 424.

Można powiedzieć, że dzwony zostały strawione przez ogień. Tak, niestety, stało się też z kościołem w Dąbrówce Kościelnej leżącej kilkanaście kilometrów od Murowanej Gośliny. W wiosce tej, jak głosi podanie, w „dawnych czasach [...] na dębie, który do dziś dnia jeszcze na pamiątkę stoi, zajaśniał [...] obraz Matki Boskiej niebieską światłością, która we dnie i w nocy nie ustawała. Lotem błyskawicy rozeszło się to cudowne zjawisko po całej okolicy, a lud pobożny, bądź z ciekawości, bądź w pobożnym zamiarze, licznie schodzić się począł na to miejsce, nowym cudem Matki Boskiej olśnione”¹⁷⁸. Obraz umieszczono w wybudowanym w Dąbrówce kościele, który odtąd stał się słynnym miejscem odpustowym i celem licznych pielgrzymek. Świątynia płonąła dwukrotnie: w 1774 roku i w nocy z 9 na 10 października 1925 roku. Po pierwszym pożarze odbudowano kościół drewniany, po drugim postanowiono wybudować nowy, murowany. Nie wiadomo, podczas którego pożaru spłonął oryginalny obraz Madonny¹⁷⁹. W każdym razie po 1925 roku „obraz ten kosztem wiernych został odmalowany na drzewie cedrowym i ubrany w kosztowne, srebrne szaty”¹⁸⁰. Jego kopię na podstawie zachowanych wizerunków wykonał artysta z Poznania o nazwisku Zientkiewicz¹⁸¹. Jak donosił „Przewodnik Katolicki”, 10 września 1927 roku wyruszyła z Poznania do Dąbrówki wielka procesja z obrazem¹⁸², a 11 września aktu jego poświęcenia dokonał biskup pomocniczy poznański ks. Karol Radoński. W albumie zachowało się aż dziewięć zdjęć dokumentujących to wydarzenie. Widać na nich tłumy odświętnie ubranych osób uczestniczących w procesji, niosących sztandary i feretrony. Pielgrzymkę powitał ks. Wacław Pyszkowski, proboszcz Dąbrówki Kościelnej. Na kilku fotografiach widać biskupa Radońskiego i obraz Matki Boskiej (il. 39).

W czerwcu 1932 roku cały dekanat gośliński żył wizytacją duszpasterską biskupa Walentego Dymka, który od 19 do 25 czerwca odwiedził wszystkie parafie tworzące dekanat: Kicin, Wierzenicę, Owińska, Białężyn, Długą Goślinę, Skoki, Lechlin. W Murowanej Goślinie był

¹⁷⁸ J. Chociszewski, *Pielgrzymka do ważniejszych miejsc w ziemiach polskich wstawionych cudownymi obrazami N. Maryi Panny zawierająca najpotrzebniejsze nabożeństwo dla pielgrzymujących i opisy naszych głównych miejsc cudownych*, Poznań 1882, s. 248.

¹⁷⁹ Zob. <https://dabrowkakoscielna.pl/historia-parafii-i-obrazu/> [dostęp: 29.08.2022].

¹⁸⁰ *Cudowny obraz Matki Boskiej w Dąbrowie Kościelnej*, „Przewodnik Katolicki” 1927, nr 37, s. 541.

¹⁸¹ M. Giżycka, T.M. Sobalak, *Śladami wiary po Puszczy Zielonka. Przewodnik*, Murowana Goślina 2013, s. 14.

¹⁸² *Cudowny obraz Matki Boskiej w Dąbrowie Kościelnej*, „Przewodnik Katolicki” 1927, nr 37, s. 541.

Il. 39. Biskup Karol Radoński i obraz Matki Boskiej z Dąbrówki Kościelnej, poświęcony 11 września 1927 roku

21 i 22 czerwca¹⁸³. Jak wynika z zachowanych zdjęć, dla biskupa przygotowano tzw. bramę triumfalną, na której widniał m.in. transparent z napisem: „Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich składa hołd i cześć Jego Ekscelencji Najprz. Ks. Biskupowi” (il. 40). Po powitaniu przez ks. Piotra Adamka w uroczystym pochodzie, któremu przewodziła orkiestra, a który tworzyły m.in. banderia konna Kółka Rolniczego i dziewczynki niosące feretrony, zaprowadzono biskupa pod osłoną baldachimu na rynek, do figury Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Następnie został on oficjalnie powitany w mieście przez burmistrza Marcelo Ratajczaka i członka rady parafialnej Juliana Osińskiego. Pamiątką z wizytacji dekanatu jest też fotografia, być może wykonana przed goślińskim probostwem, na której znaleźli się m.in.: dziekan ks. Ludwik Haase, starosta obornicki Jan Kozłowski, ks. biskup Walenty Dymek, ks. Piotr Adamek, ks. Feliks Bodzianowski z Owińsk oraz ks. Bolesław Staniszewski ze Skoków.

Rok później, w drodze na XIII Zjazd Katolicki w Wągrowcu, przez Murowaną Goślinę przejeżdżał ówczesny prymas Polski, August Hlond. Proboszcz Adamek, zapraszając władze miasta do udziału w jego powi-

¹⁸³ *Plan wizytacji pasterskiej*, „Miesięcznik Kościelny dla Archidiecezyi Gnieźnieńskiej i Poznańskiej” 1932, nr 5, s. 38.

Il. 40. Oczekiwanie na przyjazd biskupa Walentego Dymka podczas wizytacji parafii, 21 czerwca 1932 roku

taniu, informował, że „parafia otrzymała wskazówki, aby w przejeździe J. Eminencję powitać w skróconej formie bez przemów etc. Przy bramie triumfalnej na rynku złożę w imieniu parafii Jego Eminencji homagium i dziewczynka wygłosi wierszyk”¹⁸⁴. Uroczystość nie była jednak skromna – w sobotę 24 czerwca 1933 roku na rynku prymasa witała tzw. brama triumfalna, tłumy mieszkańców, towarzystwa ze sztandarami, członkowie magistratu i ks. Adamek. Sam zjazd w Wągrowcu, trwający dwa dni, 24 i 25 czerwca, obejmował obrady plenarne i zebrania w sekcjach, nabożeństwa, a jednym z punktów programu było odświeżenie pomnika ks. Jakuba Wujki¹⁸⁵. W zjeździe wzięli udział także parafianie z Murowanej Gośliny. Najpierw zrobili sobie pamiątkowe zdjęcie na goślińskim rynku, później, na miejscu, przy ołtarzu ustawionym na wągrowieckim

¹⁸⁴ Do Szanownego Magistratu w Mur. Goślinie na ręce Wielmożnego p. Burmistrza Lewandowskiego, Murowana Goślina, 19.6.33, APP AmMG, Obchody narodowe i uroczystości kraju, sygn. 4632/16, nlb.

¹⁸⁵ Na XIII Zjazd Katolicki w Wągrowcu; Program Zjazdu Katolickiego w Wągrowcu, „Przewodnik Katolicki” 1933, nr 26, s. 402, 408; XIII. zjazd katolicki w Wągrowcu, „Dziennik Bydgoski” 1933, nr 145, s. 1; XIII. zjazd katolicki, „Dziennik Bydgoski” 1933, nr 146, s. 6; Zjazd Katolicki w Wągrowcu, „Goniec Śląski” 1933, nr 148, s. 1; Imponująca manifestacja katolicka w Wągrowcu, KP 1933, nr 288, s. 1.

Il. 41. Parafianie z Murowanej Gośliny podczas XIII Zjazdu Katolickiego w Wągrowcu, 25 czerwca 1933 roku

rynku (il. 41). Drugiego dnia uczestniczyli w defiladzie towarzystw i organizacji przed prymasem Hlondem i wojewodą poznańskim Rogerem Raczyńskim¹⁸⁶.

Gośliński rynek był często areną ważnych wydarzeń o charakterze kościelnym. We wrześniu 1934 roku, jak wskazują podpisy pod zdjęciami, podczas Zjazdu Eucharystycznego dekanatu odbył się pochód z Ogrodu Strzeleckiego na rynek, gdzie przy figurze Matki Boskiej z Dzieciątkiem zbudowano ołtarz, a niedaleko niego kazalnicę. Na fotografiach widać przyozdobione domy na rynku, tłumy wiernych witane przez proboszcza Adamka oraz władze państwowe (m.in. starostę obornickiego Jana Kozłowskiego, burmistrza miasta Stefana Motylewskiego) i duchownych (np. ks. Norberta Szwabę z Białężyna). W albumie znajduje się także seria siedmiu zdjęć podpisanych jako „Poświęcenie nowego cmentarza i przeniesienie krzyża w procesji dnia 26.7.1936”. Przedstawiają one grupę mężczyzn niosących ułożony w pozycji horyzontalnej krzyż, za nimi ministrantów i duchownych, dalej pochód towarzystw ze sztandarami,

¹⁸⁶ *Wielkie uroczystości katolickie w Wągrowcu*, DP 1933, nr 145, s. 3; *XIII Zjazd Katolicki w Wągrowcu*, KP 1933, nr 289, s. 3.

a także tłumy wiernych na rynku oraz udających się ulicą Poznańską ku cmentarzowi.

Tak jak wierni Murowanej Gośliny uroczystie witali w swoim mieście biskupa Walentego Dymka i prymasa Augusta Hlonda, tak też godnie uczcili święto swojego proboszcza, ks. Piotra Adamka, który w 1935 roku obchodził 25-lecie kapłaństwa¹⁸⁷. W sam dzień rocznicy otrzymania święceń przez ks. Adamka, tj. 26 lipca, na probostwo udawały się delegacje towarzystw, by złożyć życzenia jubilatowi¹⁸⁸. Właściwa uroczystość odbyła się natomiast 28 lipca. Zachowało się z niej dziesięć podpisanych zdjęć¹⁸⁹,

Il. 42. Jubileusz 25-lecia kapłaństwa ks. Piotra Adamka. Jubilat w otoczeniu członków Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, 28 lipca 1935 roku

¹⁸⁷ Ks. Adamek studiował teologię na uniwersytecie w Innsbrucku i tam 26 lipca 1910 otrzymał święcenia kapłańskie. M. Banaszak, *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Księża społecznicy w Wielkopolsce...*, s. 21.

¹⁸⁸ Życzenia złożyli m.in. członkowie zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Mężów. *Protokół z zebrania plenarnego K.S.M. w Murowanej Goślinie [21 VII 1935]*, APP, Polskie partie polityczne, organizacje, stowarzyszenia i związki, Protokolarz zebrań K.S.M. w Murowanej Goślinie, sygn. 887/385, s. 10.

¹⁸⁹ Niestety widniała przy nich błędna data uroczystości. Odbyła się ona nie 29 czerwca 1935 roku, jak wskazywałyby podpis, ale 28 lipca tego roku, jak wynika z akt archiwalnych. Zob. *ibidem*.

na podstawie których można podjąć próbę zrekonstruowania przebiegu uroczystości. Z probostwa jubilat – pod baldachimem – udał się do kościoła na nabożeństwo. Po mszy świętej i pochodzie, w którym wzięli udział duchowni, wierni i towarzystwa ze sztandarami, w sali Józefa Bajera odbyła się uroczysta akademii przygotowana przez Katolickie Stowarzyszenie Kobiet (il. 42). Następnie goście ks. Adamka zostali zaproszeni na obiad do probostwa, którego drzwi przyozdobiono plakietą z napisem: „Czcigodnemu ks. proboszczowi serdeczne życzenia składają parafianie”. Przed probostwem goście, wśród nich m.in. starosta obornicki Jan Kozłowski, Kazimierz Klainert i Franciszek Bazyli, ustawili się do pamiątkowego zdjęcia¹⁹⁰.

Niemcy i Żydzi

Murowana Goślina w dwudziestoleciu międzywojennym była niedużym miasteczkiem liczącym w 1921 roku 1595 mieszkańców, w 1927 – 2046, a w 1931 – 2482. Zdecydowaną większość stanowili Polacy, choć obok nich żyli także Niemcy (w 1921 roku – 250) i Żydzi (w 1921 roku – 25, ok. 1939 – 11)¹⁹¹. Ten podział narodowościowy pokrywał się z podziałem wyznaniowym. W albumie nie ma jednak zdjęć przedstawiających życie społeczności niemieckiej czy żydowskiej, na kliszy utrwalono jedynie kilka miejsc z nimi związanych. W przypadku ludności niemieckiej to np. znajdujący się przy ulicy Dworcowej kościół ewangelicki (budynek z zewnątrz¹⁹² i wewnątrz), gmach nowej szkoły przy ulicy Poznańskiej

---

¹⁹⁰ Ksiądz Adamek był duszpasterzem parafii w Murowanej Goślinie od 1926 roku aż do śmierci w 1951 roku. Czas II wojny światowej spędził w diecezji krakowskiej, a po jej zakończeniu powrócił do swoich goślińskich wiernych, którzy „darzyli go wielką miłością, czcią i szacunkiem”. *Ś.p. Ks. Piotr Adamek, „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1952, nr 1, s. 13; Adamek Piotr (1885–1951), w: Duchowieństwo Archidiecezji Poznańskiej. Kapłani zmarli w latach 1946–2014, oprac. i red. L. Wilczyński, Poznań 2014, s. 14.*

¹⁹¹ *Dzieje Murowanej...*, s. 190–193; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. 10: *Województwo poznańskie*, Warszawa 1926, s. 55; *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i budynki na podstawie tymczasowych wyników drugiego powszechnego spisu ludności z dn. 9.XII 1931 r. oraz powierzchnia ogólna*, cz. IIa: *Województwa zachodnie*, Warszawa 1936, s. 5.

¹⁹² Jedną z fotografii przedstawia kościół ewangelicki wraz z plebanią i męczyzną stojącego przed murem otaczającym te dwa budynki, prawdopodobnie Józefa Giersiga, miejscowego fryzjera. Ten sam widok został ukazany także na pocztówce. *Zob. Murowana Goślina na dawnych...*, s. 66.

z ok. 1933 roku, pałac i park w Przebędowie należące do rodziny von Winterfeld, wreszcie groby zmarłych członków tej rodziny na cmentarzu ewangelickim. O tym, że miasto zamieszkiwali również Żydzi, świadczą trzy zdjęcia cmentarza żydowskiego¹⁹³ znajdującego się przy ulicy Mści-szewskiej. Pośrednio potwierdzają to też dwie inne fotografie. Przedstawiają one antyżydowski wiec datowany na 2 lutego 1936 roku, zwołany na rynku w proteście przeciwko zakupowi miejscowego młyna i tartaku, będącego dotychczas w rękach spółki niemiecko-polskiej George'a Jende i Franciszka Pędzińskiego, przez Żydów – braci Mazurów. Kilkudziesięciu uczestników wiecu zapozowało do pamiątkowego zdjęcia na rynku przed hotelem Hieronima Żurka¹⁹⁴. Widać na nich m.in. Kazimierza Kłainerta, aktywnego działacza Stronnictwa Narodowego, która to organizacja kierowała protestem mieszkańców¹⁹⁵.

Jeden widok z albumu symbolicznie przypomina o koegzystencji trzech narodowości w Murowanej Goślinie w dwudziestoleciu międzywojennym (il. 43). Niemal w centrum fotografii widać wieżę i kopułę świątyni ewangelickiej, na prawo od niej budynek synagogi, a następnie gmach szkoły polskiej. Dziś dawny kościół protestancki należy do parafii katolickiej i jest otwierany okazjonalnie, synagogi już nie ma, została zniszczona przez Niemców na początku II wojny światowej, jedynie budynek szkolny do dziś pełni funkcje oświatowe.

Autorzy opracowania *Gośliniaków księga złota* poświęconego dziejom Murowanej Gośliny w II Rzeczypospolitej uważają, że był to „jeden z jaśniejszych okresów w dziejach tutejszych obszarów”¹⁹⁶. Został on brutalnie przerwany przez II wojnę światową, a ostateczny jego kres przyszedł wraz z Polską Rzeczypospolitą Ludową, niesprzyjającą rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego i likwidującą kolejne istniejące przed 1939 rokiem towarzystwa. Tak stało się np. z Kurkowym Bractwem Strzeleckim, organizacją społeczną działającą najdłużej w historii Murowanej Gośliny¹⁹⁷.

¹⁹³ Przy czym jedno – zgodnie z widniejącym przy nim podpisem – przedstawia właściwie pożar stodoły w październiku 1935 roku. Znajdowała się ona jednak tuż obok cmentarza, dlatego widok tego ostatniego, choć w specyficznym ujęciu, także został utrwalony.

¹⁹⁴ Warto wspomnieć, że po zdjęciach z wiecu w albumie umieszczono fotografię przedstawiającą młyn i tartak, którą podpisano: „Młyn ten przeszedł w roku 1939 z powrotem w ręce chrześcijańskie p. B. [powinno być C., Czesława – A.B.] Nenemanna”.

¹⁹⁵ D. Paprocki, *Gośliniaków księga...*, s. 28.

¹⁹⁶ Ibidem, s. 5.

¹⁹⁷ Strzelnicę i budynki zlikwidowanego bractwa przejęła Powszechna Organizacja „Służba Polsce”. Zob. *Do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział Społ.-Administracyjny w Poznaniu, Oborniki, dnia 14 lutego 1952 r.*, APP, Prezydium

Il. 43. Widok na Murowaną Goślinę od strony dworca kolejowego, 1930 rok

W omawianym albumie znalazło się sześć zdjęć z 1945 roku podpisanych jako: „Wyzwolenie przez Armię Radziecką i Polską”, a przedstawiających ogrodzony drewnianym płotem prowizoryczny grób poległych Rosjan na goślińskim rynku oraz zniszczony w wyniku walk radziecki czołg przy jednej z dróg dojazdowych do miasta¹⁹⁸.

***

Album ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu zawierający ponad 600 zdjęć Murowanej Gośliny stanowi interesujący materiał do rozważań nad dwoma istotnymi funkcjami fotografii: dokumentacyjną i reprezentacyjną. Pojedyncze zdjęcia z jednej strony przedstawiają minioną rzeczywistość, dokumentują przeszłość, a z drugiej, przez fakt zebrania ich w albumie, stają się „kreacją obrazu rzeczywistości [...], foto-narracjami o wyraźnie określonym przekazie”¹⁹⁹. Violetta Julkowska zauważa:

Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, Rejestracja i likwidacja stowarzyszeń i związków, sygn. 1071/1297, nlb.

¹⁹⁸ Polegli żołnierze sowieccy pochowani są na goślińskim cmentarzu, a czołg ze zdjęcia mógł być jednym z kilku zniszczonych na drodze Murowana Goślina – Bolechowo. D. Paprocki, *O dacie wyzwolenia Murowanej Gośliny z rąk hitlerowskich w styczniu 1945 roku*, „Z Otchłani Wieków Ziemi Goślińskiej” 2014, nr 1, s. 19.

¹⁹⁹ V. Julkowska, M. Bugajewski, *Fotografia jako dokument, przedstawienie i zastąpienie przeszłości*, w: *Foto-historia. Fotografia w przedstawianiu przeszłości*, red. V. Julkowska, Poznań 2012, s. 7–8.

Wszelkie formy gromadzenia i klasyfikowania fotografii-dokumentu, w tym zwłaszcza poprzez umieszczenie jej w albumie, nie oznaczają jedynie biernego magazynowania i spełniania przez fotografie funkcji czysto archiwizującej, chociaż każdemu z tych zdjęć z osobna można przypisać tę funkcję. Jednak uporządkowanie fotografii w albumie lub umieszczenie jej w jakimkolwiek innym, celowym zbiorze nadaje tej całości nowe sensy, tworzy znaczenia, które nie tylko symbolicznie porządkują ukazywaną rzeczywistość, ale także tworzą określoną jej wizję w procesie odbioru. O ile więc poszczególne fotografie ukazują obiekty, wycinając je z kontekstu i koncentrując się na detalach, o tyle zebrane na powrót w albumie scalają rzeczywistość, ale jednak już w nowym, nadanym im przez autora porządku symbolicznym. W tym sensie fotografie w albumie stają się tekstami, których znaczenie może podlegać wielostronnej interpretacji²⁰⁰.

Album ze zdjęciami poświęconymi Murowanej Goślinie z lat 20. i 30. XX wieku ma zatem wartość źródła historycznego, a jednocześnie jest swego rodzaju fotonarracją. Niestety nie udało się zidentyfikować jego twórcy²⁰¹, nie wiadomo, jak zbierał materiał do albumu, jaki był jego zamysł, czy swoją pracę uważał za zakończoną, czy też zamierzał ją kontynuować. Właściwie trudno nawet mówić o zaplanowanej i przemyślanej kompozycji albumu lub o istniejącym w nim porządku chronologicznym czy tematycznym. Przykładowo na pierwszej stronie znalazły się cztery zdjęcia przedstawiające widoki ogólne Murowanej Gośliny datowane na 1930 rok, na ostatniej dziewięć fotografii z trzech różnych wydarzeń roku 1933 (obchody imienin Józefa Piłsudskiego, kolacja królewska Bractwa Kurkowego oraz rocznica uchwalenia Konstytucji 3 maja), a na jednej ze stron w środku albumu sześć zdjęć z 1945 roku. Fotografie nie są więc ułożone chronologicznie. Autor albumu starał się natomiast grupować zdjęcia dotyczące konkretnego wydarzenia, co też nie zawsze się udawało – zdarza się, że związane ze sobą tematycznie fotografie rozrzucone są na różnych kartach. Często na jedną stronę trafiały także zdjęcia dokumentujące wydarzenia z różnych lat, np. jubileusz istnienia „Concordii” z 1933 roku, członkowie Rady Miejskiej z 1934 roku, pochód z okazji śmierci Józefa Piłsudskiego z roku 1935 czy Święto Chrystusa Króla z 1933 roku.

²⁰⁰ V. Julkowska, *Od fotografii dokumentującej do reprezentacji miejsc pamięci. „Na obcej ziemi” – studium przypadku*, w: *Foto-historia. Fotografia w przedstawianiu...*, s. 55.

²⁰¹ Znany jest tylko jeden z ostatnich właścicieli albumu, Edward Buliński (1936–2015), goślinianin, absolwent Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, wieloletni redaktor Wydawnictwa PWN, społecznik i regionalista, członek Towarzystwa Miłośników Ziemi Goślińskiej. Za próby pomocy w ustaleniu tożsamości twórcy albumu dziękuję Panom Maciejowi Sterczale i Dariuszowi Paprockiemu.

Bardzo ważne jest to, że większość fotografii w albumie jest podpisyanych – piórem, długopisem lub ołówkiem, często spod pióra widać wcześniejszy podpis wykonany ołówkiem, a ponadto na niektórych stronach – ślady po usuniętych zdjęciach lub wymazanych podpisach. Rodzi się więc pytanie, czy np. w zawartość albumu lub opisy fotografii nie ingerował ktoś inny, niebędący jego twórcą, a np. kolejnym posiadaczem. Z dużym prawdopodobieństwem można domniemywać, że album był tworzony wtórnice, z jakiejś kolekcji fotografii i pocztówek, być może też powstawał etapami, w miarę napływu materiałów. Niektóre podpisy zawierają informacje, które świadczą o tym, że album powstawał dużo później niż poszczególne fotografie. Na przykład portret Wacława Kosmowskiego, opisanego jako założyciela chóru Obozu Wielkiej Polski, opatrzone komentarzem: „Zmarł w obozie 27/II.41, pochowany na cmentarzu św. Antoniego w Łodzi «na Mani»”, a z kolei pod fotografią z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem widnieje dopisek, że została ona „zburzona 1.11.39 przez Niemców pijanych”. Większość zdjęć jest prawidłowo opisana, zgadzają się daty wydarzeń, a niektóre zdjęcia grupowe czy portretowe podpisane są nazwiskami osób na nich przedstawionych. Zdarzają się jednak błędy w datacji albo w nazwiskach. Można przypuszczać, że twórca albumu był świadkiem lub nawet aktywnym uczestnikiem wielu wydarzeń uwiecznionych na fotografiach, dobrze znał mieszkańców Murowanej Gośliny, nieprawidłowości w podpisach wiązały się natomiast z czasem, jaki upłynął pomiędzy wykonaniem zdjęcia a powstaniem albumu. Podczas badania albumu każdy podpis należało skonfrontować z materiałami archiwalnymi, ówczesną prasą czy innymi drukowanymi źródłami, dzięki czemu pewne informacje można było potwierdzić, a inne skorygować²⁰². Udało się ustalić nazwiska autorów zaledwie dwóch fotografii, Stefana Klainerta i prawdopodobnie Antoniego Chałaszkiewicza. Obfitość zdjęć w albumie świadczy jednak o tym, że w Murowanej Goślinie musiał działać fotograf²⁰³, który dokumentował ważniejsze wydarzenia w mieście czy

---

²⁰² Np. przy zdjęciach z jubileuszu 25-lecia kapłaństwa ks. Piotra Adamka widniała data 29 czerwca 1935 roku, lecz według akt archiwalnych uroczystość ta odbyła się 28 lipca tego roku. Z kolei dzięki artykułowi w „Głosie Powiatu Obornickiego” można było skorygować datę obchodów 10-lecia „Concordii”, które miały miejsce nie 29 czerwca, ale 11 października 1931 roku.

²⁰³ W 1934 roku do Starostwa Powiatowego w Obornikach wpłynęło pismo o wystawienie „karty rzemieślniczej do zawodu fotograficznego”. Podpisany pod nim Eryk Drożdżyński informował urząd, że od 1928 roku prowadzi zakład fotograficzny w Murowanej Goślinie. *Mur. Goślina, dnia 21.XII.34*, APP AmMG, Popieranie przemysłu i handlu, sygn. 4632/138, nlb. Drożdżyński, urodzony w 1896 roku, mieszkał w Murowanej Goślinie przy ulicy Rogozińskiej (późniejszej B. Pierackiego) od roku

wykonywał zdjęcia na konkretne zamówienie. Obok niego działali zapewne fotografowie amatorzy (takim był wspomniany Stefan Klainert) i ich prace także znalazły się w omawianym albumie.

Zachowana tak duża liczba zdjęć jest niezwykle cenną pamiątką życia mieszkańców Murowanej Gośliny sprzed prawie 100 lat. „Jedną z tradycyjnych funkcji przypisywanych albumom fotograficznym jest podtrzymywanie pamięci i ochrona przed przemijaniem”, jak zauważa Łukasz Rogowski, który od razu jednak dodaje:

Zastanowić się [...] należy nad tym, na ile album fotograficzny faktycznie pamięć podtrzymuje, a na ile ją modyfikuje i sam wytwarza. W klasycznych założeniach zdjęcia zamieszczone w albumie miały przypominać dawne wydarzenia i odświeżać pamięć. Wydaje się jednak, iż w coraz większym stopniu zaczynają one nabierać aktywnego charakteru, już nie tylko pamięć odświeżając, ale również ją kształtując. Album traktowany jest bowiem właśnie jako dowód „tego-co-było” (a więc przypisywana mu jest funkcja reprezentowania przeszłości). To wszystko, czego na zdjęciach nie można dostrzec, zaczyna być traktowane jako niebyłe²⁰⁴.

Należy więc pamiętać, że omawiany album nie dokumentuje wszystkich aspektów życia wszystkich mieszkańców Murowanej Gośliny z lat 20. i 30. XX stulecia, nie obejmuje ponadto wszystkich wydarzeń. Znalazły się w nim zdjęcia ukazujące społeczeństwo polskie, przy czym nie jego życie codzienne, ale takie, które należałoby raczej zdecydowanie nazwać niecodziennym. Fotografie dotyczą bowiem wydarzeń specjalnych, świątecznych, uroczystych. Takich, które trzeba było wcześniej zorganizować, dobrze przygotować, omówić ich przebieg na zebraniach, uzyskać zgodę policji, zadbać, by wszystko odbyło się bez zakłóceń, a nawet postarać się o fotografa, który uwieczniłby całość. Ten ostatni utrwał jednak nie tylko konkretną uroczystość i dawał wgląd w jej przebieg. Zdjęcia pokazują głównych bohaterów – uczestników wydarzeń, ale mają także bohaterów ukrytych, nieoczywistych. W tle wydarzeń widoczne są np. budynki, a na nich szyldy. Dzięki nim można próbować rekonstruować wygląd miasta, umiejscawiać konkretne przedsiębiorstwa, sklepy itd. Znakoomicie na zdjęciach reprezentowane są np. budynki wokół goślińskiego rynku i te znajdujące się na początku ulicy Poznańskiej. Jak stwierdził

1923. Zob. APP AmMG, Akta Magistratu miasta Murowanej Gośliny dotyczące Wyborów do Rady Miejskiej 1925–1933, sygn. 4632/29, nlb.

²⁰⁴ Ł. Rogowski, *Idealne obrazy i zły świat, czyli o kontekstach i granicach wizualnego tworzenia rzeczywistości*, w: *Spółczesność w obiektywie*, red. K. Biskupska, P. Apollo, Opole 2009 s. 23.

Wojciech Olejniczak, zdjęcia są wspaniałą „uczta detali”²⁰⁵. Przyglądając się dokładnie goślińskim fotografiom, można zauważyć takie szczegóły, jak np. orzełek służb drogowych II Rzeczypospolitej na czapce drogomistrza kierującego naprawą mostu przy drodze do Mściszewa, emblemat sędziego piłki nożnej (PSK) na koszulce jednego z mężczyzn pozujących do zdjęcia wraz z działaczami „Concordii” czy klejnoty, łańcuchy królewskie oraz szarfy członków Bractwa Kurkowego. Zdjęcia z albumu nie ukazują życia wszystkich polskich mieszkańców Murowanej Gośliny. Widnieją na nich przede wszystkim osoby decydujące o mieście, miejscowe autorytety, takie jak burmistrz, członkowie magistratu, proboszcz, lekarze, aptekarze, nauczyciele, przedsiębiorcy, ci, którzy angażowali się w życie społeczne.

Bez wątpienia znajdujący się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu album jest cennym źródłem do badań historii regionalnej. Zawarte w nim fotografie, ilustrujące znane i odkrywające te mniej lub w ogóle nieznanne wydarzenia z życia Murowanej Gośliny w okresie II Rzeczypospolitej, mogą się przyczynić do wypełnienia luk w biografii miasta. Trzeba jednak pamiętać, że „fotografia, odtwarzając rzeczywistość, jednocześnie jest przekazem”²⁰⁶, album ten zatem – z jednej strony – ma charakter dokumentacyjny i podtrzymuje pamięć o historii Murowanej Gośliny, z drugiej natomiast – ma charakter reprezentacyjny i przedstawia wybrane fragmenty z jej przeszłości. Nie jest więc pełnym portretem miasta, zawiera tylko migawki z jego życia. Jest fotonarracją, która powinna podlegać krytycznej interpretacji.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespól: Akta miasta Murowana Goślina, sygn. 4632.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Wojewódzki Poznański, Bractwo Strzeleckie w Murowanej Goślinie, sygn. 296/569; Towarzystwo Przemysłowo-Rzemieślnicze w Murowanej Goślinie, sygn. 296/843.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polskie partie polityczne, organizacje, stowarzyszenia i związki, Protokolarz zebrań K.S.M. w Murowanej Goślinie, sygn. 887/385.

---

²⁰⁵ W. Olejniczak, *Wskroś szklanych negatywów. Historie*, w: *Fotografia w przedstawianiu przeszłości*, red. V. Julkowska, Poznań 2012, s. 75.

²⁰⁶ M. Sztandara, *Fotografia etnograficzna i „etnograficzność” fotografii. Studium z historii myśli etnologicznej i fotografii II poł. XIX i I poł. XX wieku*, Opole 2006, s. 22.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, Rejestracja i likwidacja stowarzyszeń i związków, sygn. 1071/1297.
 Archiwum Państwowe w Poznaniu, Inspektorat Szkolny w Obornikach, Akta dotyczące szkoły Murowana Goślina 1, sygn. 4716/84.

Źródła drukowane

- 3 p. lotniczy okryty żałobą, „Dziennik Poznański” 1933, nr 161, s. 6.
 XIII. zjazd katolicki, „Dziennik Bydgoski” 1933, nr 146, s. 6.
 XIII. zjazd katolicki w Wągrowcu, „Dziennik Bydgoski” 1933, nr 145, s. 1.
 XIII Zjazd Katolicki w Wągrowcu, „Kurier Poznański” 1933, nr 289, s. 3.
 Chociszewski J., *Pielgrzymka do ważniejszych miejsc w ziemiach polskich wstawionych cudownymi obrazami N. Maryi Panny zawierająca najpotrzebniejsze nabożeństwo dla pielgrzymujących i opisy naszych głównych miejsc cudownych*, Poznań 1882.
Cudowny obraz Matki Boskiej w Dąbrowie Kościelnej, „Przewodnik Katolicki” 1927, nr 37, s. 541.
 Dramat lotniczy na podniebnym szlaku, „Nowy Kurier” 1933, nr 161, s. 9.
 Dziesięciolecie „Cudu Wisły” i manifestacje przeciw zakusom Niemiec, „Kurier Poznański” 1930, nr 384, s. 9.
 Dziesięciolecie „Cudu Wisły”. Wspaniałe uroczystości w Wielkopolsce, „Kurier Poznański” 1930, nr 376, s. 5.
 Gen. Frank – zwycięzcy Wyścigu „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej”, „Dziennik Poznański” 1934, nr 163, s. 5.
 Granowo, pow. Grodziski (Cud nad Wisłą); Rydzyna (Cud nad Wisłą); Czarnków (Manifestacja), „Kurier Poznański” 1930, nr 382, s. 7.
 Imponująca manifestacja katolicka w Wągrowcu, „Kurier Poznański” 1933, nr 288, s. 1.
 Jednodniówka jubileuszowa: sprawozdanie z działalności Wielkopolskiego Okręgu Wojewódzkiego Związku Inwalidów Wojennych R.P., Poznań 1935.
 K.F., *Przed premierą „Wicka i Wacka”*, „Scena bydgoska. Sezon 1935/36”, nr 5a (11.01.1936), s. 1–2.
 Kolarze polscy gotowi do meczu z Niemcami. 410 klm. próby na szosach Poznańskich, „Przegląd Sportowy” 1934, nr 59, s. 5.
 Kronika Okręgów. Nasze zloty okręgowe, „Młody Hufiec” 1934, nr 9, s. 10.
 Kronika prowincjonalna. Murowana Goślina (L.O.P.P.), „Kurier Poznański” 1924, nr 264, s. 5.
 Książka jubileuszowa Wielkopolskiego Zarządu Wojewódzkiego Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej, Poznań 1925.
 Księga adresowa przemysłu i handlu Wielkopolski, Pomorza i Śląska, Poznań 1922.
 Księga adresowa przemysłu, handlu i rzemiosła Zachodniej Polski (Wielkopolski, Pomorza, Śląska i w.m. Gdańska), Poznań 1925.
 Księga adresowa rzemiosła województwa poznańskiego. Alfabetyczny spis warsztatów rzemieślniczych według powiatów, miejscowości i branż, Poznań 1936.
 Księga pamiątkowa Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej wydana w dziesięciolecie Okręgu Wielkopolskiego, Poznań 1931.

- Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa*, red. M. Romeyko, Warszawa: Lu-
cján Złotnicki 1933.
- Murowana Goślina. (Burzliwe posiedzenie Rady Miejskiej i rehabilitacja burmistrza Ra-
tajczaka)*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 4, s. [3].
- Murowana Goślina. („Dzień Dziecka”)*, „Gazeta Obornicka” 1936, nr 3, s. [3].
- Murowana Goślina. 10-lecie Klubu Sportowego „Concordia”*, „Głos Powiatu Obornic-
kiego” 1931, nr 113, s. [3].
- Murowana Goślina. Kurs robótek ręcznych*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931,
nr 113, s. [3].
- Murowana Goślina. Obchód ku uczczeniu Ojca św. Piusa XI*, „Gazeta dla Kobiet”
1926, nr 5, s. 3.
- Murowana Goślina. Pięciolecie chóru kościelnego*, „Głos Powiatu Obornickiego”
1931, nr 38, s. [3].
- Murowana Goślina. Pięciolecie istnienia S.M.P.*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931,
nr 61, s. [4].
- Murowana Goślina. (Piłka nożna. Concordia kandydatem do kl. B.)*, „Głos Powiatu
Obornickiego” 1930, nr 20, s. [3].
- Murowana Goślina. (Pożar)*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 41, s. [4].
- Murowana Goślina. Przedstawienie amatorskie*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931,
nr 22, s. [3].
- Murowana Goślina. (Sport)*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1930, nr 4, s. [3].
- Murowana Goślina. Tydzień Dziecka*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 68,
s. [4].
- Murowana Goślina. Utworzenie Stow. Młodych Polek*, „Głos Powiatu Obornickiego”
1931, nr 119, s. [3].
- Murowana Goślina. Z obchodu 10-lecia K.S. „Concordia”*, „Głos Powiatu Obornickie-
go” 1931, nr 121, s. [4].
- Murowana Goślina. Z zebrania chóru kościelnego*, „Głos Powiatu Obornickiego”
1931, nr 5, s. [4]
- Murowana Goślina. Zabawa latowa*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 91,
s. [3–4].
- Na XIII Zjazd Katolicki w Wągrowcu; Program Zjazdu Katolickiego w Wągrowcu*,
„Przewodnik Katolicki” 1933, nr 26, s. 402, 408.
- Nad jeziorem Obywatelskim w Murowanej Goślinie koło Poznania*, „Ilustracja Polska”
1932, nr 31, s. 7.
- Nasz sztandar*, „Gazeta dla Kobiet” 1936, nr 8, s. 92.
- Niedziela na boiskach*, „Orędownik” 1933, nr 225, s. 9.
- Niespodzianki w wyścigu kolarskim dookoła Wielkopolski*, „Orędownik” 1934, nr 165,
s. 4.
- Nowy zarząd K.S. „Concordia” w Murowanej Goślinie*, „Głos Powiatu Obornickie-
go” 1931, nr 74, s. [4].
- Objawy zwyrodnienia sportowego*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1931, nr 74, s. [4].
- Piłka nożna. Wyniki z niedzieli*, „Orędownik” 1933, nr 229, s. 6.
- Plan wizytacji pasterskiej*, „Miesięcznik Kościelny dla Archidiecezyi Gnieźnień-
skiej i Poznańskiej” 1932, nr 5, s. 38.

- Pod nową nazwą dawne hasła, „Kurier Poznański” 1935, nr 524.
- Poświęcenie dzwonów w Murowanej Goślinie pod Poznaniem przez x. prob. Piotra Adamka d. 4 lipca, „Przewodnik Katolicki” 1926, nr 31, s. 424.
- Poświęcenie sztandaru Stowarzyszenia Polek w Mur. Goślinie przez x. prob. Adamka, „Przewodnik Katolicki” 1927, nr 19, s. 272.
- „Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej”, Poznań 1929.
- „Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej”, Poznań 1938.
- Rzepecka Z., *W odpowiedzi. VII. Nasze symbole*, „Zjednoczenie. Organ Katolickich Stowarzyszeń Kobiet” 1936, nr 5, s. 77–78.
- Samolot roztrzaskał się na drzazgi podczas ćwiczeń nocnych, „Orędownik Wielkopolski” 1933, nr 161, s. 4.
- Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i budynki na podstawie tymczasowych wyników drugiego powszechnego spisu ludności z dn. 9.XII 1931 r. oraz powierzchni ogólna, cz. IIa: Województwa zachodnie, Warszawa 1936.
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych, t. 10: Województwo poznańskie, Warszawa 1926.
- „Sparta” Oborniki i „Concordia” Mur. Goślina 9:0 (0:0), „Gazeta Obornicka” 1937, nr 84, s. [3].
- St. S., *Murowana Goślina*, „Muzyka Kościelna” 1931, nr 4, s. 48.
- Statut dla Towarzystw Powstańców i Wojaków zrzeszonych w Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków w Poznaniu, Poznań [b.d.].
- Statut obowiązujący chóry kościelne należące do Związku Chórów Kościelnych w Poznaniu, Poznań 1929.
- Ś.p. Ks. Piotr Adamek, „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1952, nr 1, s. 12–13.
- Święto lasu, „Głos Powiatu Obornickiego” 1934, nr 65, s. [2].
- Tragiczna śmierć dwóch lotników poznańskich pod Murowaną Gośliną, „Kurier Poznański” 1933, nr 319, s. 1.
- „Tydzień strażacki”, „Orędownik Polski” 1933, nr 203, s. 8.
- Tydzień Strażacki, „Głos Powiatu Obornickiego” 1933, nr 199, s. [2].
- Uroczystości przemianowania ulicy Gwarnej na ulicę Br. Pierackiego, „Głos Powiatu Obornickiego” 1934, nr 162, s. [1].
- W 2 etapach dookoła województwa poznańskiego ostatnia próba szosowców polskich, „Przegląd Sportowy” 1934, nr 58, s. 4.
- W przededniu gigantycznego wyścigu kolarskiego Dookoła Wielkopolski, „Dziennik Poznański” 1934, nr 164, s. 7.
- Wacław Starzyński (Legia Warszawa) wygrał 400 km wyścig „Dookoła Ziemi Wielkopolskiej” i puchar „Dziennika Poznańskiego”, „Dziennik Poznański” 1934, nr 166, s. 5.
- Wielkie uroczystości katolickie w Wągrówcu, „Dziennik Poznański” 1933, nr 145, s. 3.
- Wspaniałe manifestacje w dziesiątą rocznicę „Cudu Wisły”. Obchód w Poznaniu, „Kurier Poznański” 1930, nr 374, s. 5–6.
- Z biegu kolarskiego „Dookoła Wielkopolski”, „Dziennik Poznański” 1934, nr 166, s. 3.

- Z Mur. Gośliny. *Obchód imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego w Murowanej Goślinie*, „Głos Powiatu Obornickiego” 1933, nr 75, s. [2].
- Z Murowanej Gośliny. *Jubileusz 30-lecia istnienia Towarzystwa Robotników Katolickich*, „Gazeta Obornicka” 1936, nr 7, s. [3].
- Z okolicy. *Murowana Goślina. XIII Tydzień L.O.P.P.*, „Gazeta Obornicka” 1936, nr 54, s. [2-3].
- Z Wielkopolski. *Murowana Goślina (Rehabilitacja burmistrza)*, „Kurier Poznański” 1930, nr 376, s. 7.
- Z Wielkopolski. *Murowana Goślina (Z Chóru Kościelnego)*, „Kurier Poznański” 1932, nr 24, s. 12.
- Z Wielkopolski. *Murowana Goślina (Założenie Towarzystwa Młodych Polek)*, „Kurier Poznański” 1931, nr 464, s. 6.
- Z Wielkopolski. *Murowana Goślina*, „Kurier Poznański” 1935, nr 367, s. 7.
- Ze sportu. Po zakończeniu rozgrywek...*, „Gazeta Obornicka” 1938, nr 132, s. [3].
- Ze sportu. Sparta weszła do kl. „B”*, „Gazeta Obornicka” 1938, nr 63, s. [3].
- Ziemski M., Piechocki T., *Wszereż i wzdłuż ziemi wielkopolskiej*, t. 1, Poznań 1934.
- Zjazd Katolicki w Wągrowcu*, „Goniec Śląski” 1933, nr 148, s. 1.
- Zjednoczenie Młodzieży Polskiej. Ustawy*, Poznań 1925.

Opracowania

- Adamek Piotr (1885–1951), w: *Duchowieństwo Archidiecezji Poznańskiej. Kapłani zmarli w latach 1946–2014*, oprac. i red. L. Wilczyński, Poznań: Instytut Studiów Kościelnych Lubranscianum 2014, s. 14.
- Banaszak M., *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Księża społecznicy w Poznaniu 1894–1919. Słownik biograficzny* (Zeszyt próbny zawierający nazwiska na litery A–B), Warszawa 1984, s. 19–21.
- Banaszak M., *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny*, t. 1 (A–H), Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum 2007, s. 21–22.
- Banaszak M., *Adamek Piotr (1885–1951)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1983, s. 22–24.
- Bialecki M., *Zarys historii Związku Inwalidów Wojennych RP na ziemiach Wielkopolski 1918–1993*, Poznań: Związek Inwalidów Wojennych RP 1994.
- Dzieje Murowanej Gośliny*, red. M. Brust, Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury 2006.
- Foto-historia. Fotografia w przedstawianiu przeszłości*, red. V. Julkowska, Poznań: Instytut Historii UAM 2012.
- Gawryszczak M., *Bronisław Wilhelm Pieracki (1895–1934). Biografia polityczna*, Łódź: Księża Młyn Dom Wydawniczy Michał Koliński 2014.
- Giżycka M., Sobalak T.M., *Śladami wiary po Puszczy Zielonka. Przewodnik*, Murowana Goślina: Związek Międzygminny Puszcza Zielonka 2013.
- Jakubiak T.A., *Kurkowe bractwa strzeleckie w Wielkopolsce*, Poznań: Muzeum Początków Państwa Polskiego 1986.

- Jakubowski H.T., *Amatorski ruch teatralny. Zarys historii do roku 1939*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury 1975.
- Jakubowski H.T., *Teatr amatorski na wsi. Zarys historii*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1978.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5: *Województwo poznańskie*, z. 15: *Powiat obornicki*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN 1965.
- Korbal J., *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN 2021.
- Kubera H., Szatkowski H., *Orański Tytus Jan Aleksander (1876–1925)*, w: *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny*, t. 2 (I–O), Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum 2007.
- Landau Z., *Pieracki Bronisław Wilhelm (1895–1934)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1981.
- Murowana Goślina i okolice na dawnych widokówkach*, oprac. M. Sterczała, Murowana Goślina: Nakładem Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy im. Bonawentury Graszynskiego 2014.
- Murowana Goślina na dawnych widokówkach*, oprac. M. Sterczała, Murowana Goślina: Towarzystwo Rekreacyjne „Wagant” 2003.
- Nowacki J., *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1964.
- Nowak P., *Duchowieństwo archidiecezji poznańskiej w latach 1918–1939*, Poznań: Wydawnictwo Kontekst 2017.
- Paprocki D., *Gośliniaków księga złota*, współpraca N. Kulse, Murowana Goślina: Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy 2004.
- Paprocki D., *O dacie wyzwolenia Murowanej Gośliny z rąk hitlerowskich w styczniu 1945 roku*, „Z Otchłani Wieków Ziemi Goślińskiej” 2014, nr 1, s. 19.
- Pieprzyk J., *Ewolucja i rozwój ruchu śpiewaczego w Wielkopolsce w okresie międzywojennym*, w: *Zorganizowany amatorski ruch chóralny w Wielkopolsce 1892–1992*, red. J. Hellwig, Poznań: Wielkopolski Związek Chórów i Orkiestr „Macierz” 1992, s. 148–202.
- Popiel A., *Wypadki śmiertelne w lotnictwie polskim 1918–1939*, Chmielów: Pandora 2014.
- Rogowski Ł., *Idealne obrazy i zły świat, czyli o kontekstach i granicach wizualnego tworzenia rzeczywistości*, w: *Spółczesność w obiektywie*, red. K. Biskupska, P. Apollo, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2009, s. 13–30.
- Sztandara M., *Fotografia etnograficzna i „etnograficzność” fotografii. Studium z historii myśli etnologicznej i fotografii II poł. XIX i I poł. XX wieku*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2006.
- Wilczyński L., *Dzieje archidiecezji poznańskiej w XX wieku i na początku XXI wieku*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2019.
- Wilczyński L., *Katolickie organizacje młodzieży męskiej w Wielkopolsce 1860–1939*, Toruń: Adam Marszałek 2001.

- Wilczyński L., *Młode Polki. Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w Wielkopolsce 1918–1939*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2005.
- Winowicz K., *Narodowe i patriotyczne idee wielkopolskiego ruchu śpiewaczego*, Poznań: Krajowa Agencja Wydawnicza 1982.
- Zakrzewski Z., *Ulicami mojego Poznania*, wyd. 2, Poznań: Zysk i S-ka 1998.
- Zarys historii powstania Towarzystwa b. Żołnierzy 1. Pułku Ułanów Wielkopolskich (15. Pułku Ułanów Poznańskich) oraz Lista członków Towarzystwa*, oprac. T. Jeziorowski, Poznań: TbŻiP15PUP 2000.

Źródła internetowe

- <https://www.cultureave.com/zapomniane-medale/> [dostęp: 24.08.2022]
- <https://www.csw2020.com.pl/biogram/franciszek-wilczynski/> [dostęp: 4.09.2022]
- <https://www.csw2020.com.pl/biogram/biogram-franciszka-pedzinskiego/> [dostęp: 4.09.2022]
- <https://www.csw2020.com.pl/biogram/biogram-eduarda-hartmanna/> [dostęp: 4.09.2022]
- <https://www.csw2020.com.pl/biogram/ks-tytus-oranski/> [dostęp: 29.08.2022]
- <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=13> [dostęp: 31.08.2022]
- <https://dabrowkakoscielna.pl/historia-parafii-i-obrazu/> [dostęp: 29.08.2022]

AGNIESZKA BASZKO

Glimpses of a town through the years. Murowana Goślina in photographs from the 1920s and 1930s

Abstract. In 2021, the iconographic collection of the University Library was enriched with a sumptuous 144-page photographic album that included over 650 photographs depicting the town and local events. The photographs, mainly from the 1920s and 1930s, present the visual history of Murowana Goślina in general views of the town, its architecture, monuments and the like, and document the activity of a number of various societies and associations (e.g. the Marksmen's Society – the Brotherhood of the Rooster, Industrial Association, Association of War Invalids, Catholic Association of Polish Workers, "Concordia" Sports Club, Catholic Women Association, Association of Young Polish Women, Church Choir Association, "Harmonia" Musical Association) and the town's institutions (e.g. the municipal office, elementary school, and the post office) as well as the local events, such as celebrations of civic and public ceremonies and a variety of religious ceremonies.

The present article discusses the content of this photo album, and presents a selected number of photographs that document and show the life of the communities of the town during the inter-war period. The time frame of the article is the 1920s and 1930s, while the discussion focuses on the Polish inhabitants of the town (the same time frame and the same community is presented in the photographs). In addition,

the article discusses a dozen or so picture postcards from the turn of the 19th and 20th centuries, and a small number of photographs, also included in the photo album, depicting the German and Jewish population of the town.

Keywords: Murowana Goślina, 1918–1939, photography, social life, religious life, social associations and organisations.

Tekst wpłynął do Redakcji 7 września 2022 roku.